

TENDINȚE, BUNE PRACTICI ȘI INIȚIATIVE DE IMPACT ÎN CONTEXTUL STUDIULUI INTERNAȚIONAL BĂRBAȚII ȘI EGALITATEA DE GEN

CERCETARE CALITATIVĂ

2024

Prezenta cercetare a fost elaborată de A.O. „Centrul de Drept al Femeilor” în cadrul Proiectului „*Sprrijinirea progresului către egalitatea de gen în baza rezultatelor Sondajului internațional pentru bărbați și egalitatea de gen (IMAGES)*”, cu susținerea UNFPA

Autoare:

Diana Cheianu-Andrei, *expertă, Sociopolis*

Angelina Zaporojan-Pîrgari, *directoare executivă,*
A.O. „Centrul de Drept al Femeilor”

Cercetarea a fost realizată în baza metodelor sociologice calitative la care au contribuit diferite persoane în mod diferit, dar la fel de important. Autorii aduc mulțumiri tuturor participanților la interviurile individuale aprofundate și celor implicați în cadrul atelierilor de prezentare, completare și validare a rezultatelor cercetării. La fel, suntem recunoaștători Dnei Lilia Pascal, Dnei Victoria Ciubotaru, Dnei Eleonora Grosu și Dlui Petru Golban pentru prezentarea rezultatelor și facilitarea discuțiilor în cadrul atelierilor de lucru.

Centrul de Drept al Femeilor (CDF) este o organizație non-guvernamentală înregistrată în anul 2009. Misiunea CDF este de a contribui la prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie în Republica Moldova. Organizația monitorizează implementarea legislației în domeniul violenței față de femei și a violenței în familie și oferă expertiză la elaborarea unei legislații eficiente în domeniul egalității de gen, prevenirii și combaterii violenței în familie și a violenței față de femei, întreprinde eforturi de consolidare a capacităților răspunsului sistemului de drept la cazurile de violență în familie și susține femeile expuse la violență, oferindu-le asistență juridică primară și calificată, asistență psihologică, socială și abilitare economică.

Centrul de Drept al Femeilor

str. M. Kogălniceanu, 76
MD-2009, Chișinău
Republica Moldova
Mob.: + 373 688 550 50
Email: office@cdf.md
Web: www.cdf.md

Linia verde pentru consiliere juridică **0 800 80000** (*apel gratuit*)

Opiniile exprimate în acest raport nu neapărat coincid cu cele ale finanțatorilor.

CUPRINS

ABREVIERI ȘI ACRONIME	5
SUMAR EXECUTIV	7
CADRUL DE CERCETARE	22
I. EGALITATEA DE GEN	23
1.1. Tendințe de schimbare în domeniul egalității de gen	24
1.2. Factori ai schimbării	28
1.3. Abordările în promovarea egalității de gen	30
1.4. Măsurarea impactului	31
1.5. Bune practici și inițiative de impact	32
1.6. Riscuri în domeniul promovării egalității de gen	34
II. VIOLENȚA ÎN FAMILIE ȘI VIOLENȚA ÎN BAZĂ DE GEN	36
2.1. Tendințe de schimbare în prevenirea și combaterea violenței în familie și a violenței în bază de gen	37
2.2. Tipurile de violență abordate	40
2.3. Implicarea bărbaților în prevenirea și combaterea violenței	42
2.4 Măsurarea impactului	43
2.5. Bune practici și inițiative de impact	45
III. SĂNĂTATEA SEXUAL-REPRODUCTIVĂ	53
3.1. Tendințe de schimbare în domeniul sănătății sexual-reproductive	54
3.2. Implicarea băieților în acțiunile de promovare a sănătății sexual-reproductive	58
3.3. Măsurarea impactului	58
3.4. Bune practici și inițiative de impact	59

IV. POLITICI FAMILIALE	61
4.1. Schimbările în politicile și programele naționale	62
4.2. Măsurarea impactului	65
4.3. Bune practici și inițiative de impact	65
V. IMPLICAREA BĂRBAȚILOR ÎN VIAȚA DE FAMILIE ȘI ÎN CREȘTEREA ȘI EDUCAREA COPIILOR	68
5.1. Tendințe de schimbare în implicarea taților în viața de familie și în creșterea și educarea copiilor	69
5.2. Implicarea bărbaților în viața de familie și în creșterea și educarea copiilor	70
5.3. Măsurarea impactului	71
5.4. Bune practici și inițiative de impact	72
CONCLUZII	76
RECOMANDĂRI	85
BIBLIOGRAFIE	92
ANEXĂ. Profilul experților și expertelor care au participat la cercetare	94

ABREVIERI ȘI ACRONIME

A.O.	Asociație obștească
ANOFM	Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă
BNS	Biroul Național de Statistică
CDF	A.O. „Centrul de Drept al Femeilor”
CE	Comunitatea Europeană
CEE	Comunitatea Economică Europeană
CIDDC	A.O. „Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului”
CML	Centrul de Medicină Legală
CNAM	Compania Națională de Asigurări în Medicină
CNFACEM	A.O. „Centrul Național de Formare, Asistență, Consiliere și Educație din Moldova”
CNPAC	A.O. „Centrul Național pentru Prevenirea Abuzului față de Copii”
Convenția CEDAW	Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor
Convenția de la Istanbul	Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice
CPD	A.O. „Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare”
CSPT	Centru de Sănătate Prietenos Tinerilor
EMT	echipă multidisciplinară teritorială
HIV	virusul imunodeficienței umane (în engl.: Human Immunodeficiency Virus (HIV))
HPV	Infecția cu virusul papiloma uman (în engl.: human papillomavirus – HPV)
IFIS	A.O. „Institutul pentru Familie și Inițiative Sociale”
IGP	Inspectoratul General al Poliției

IIE	interviu individual cu expert
LGBTQ	comunitatea persoanelor lesbiene, gay, bisexuale, transgender și queer
MAI	Ministerul Afacerilor Interne
MEC	Ministerul Educației și Cercetării
MMPS	Ministerul Muncii și Protecției Sociale
MS	Ministerul Sănătății
ODA	Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului
ODIMM	Organizația pentru Dezvoltarea Întreprinderilor Mici și Mijlocii
OIM	Organizația Internațională pentru Migrație
OLSDÎ	Organe Locale de Specialitate în Domeniul Învățământului
P4FC	A.O. „Parteneriate pentru fiecare copil”
RM	Republica Moldova
SIDA	Sindromul Imunodeficienței Umane Dobândite
STEM	Știință, Tehnologii, Inginerie și Matematică (în engl.: Science, Technology, Engineering and Mathematics – STEM)
TIC	Tehnologii Informaționale și Comunicații
VBG	violență în bază de gen
VOICE	organizația pentru amplificarea vocilor femeilor și fetelor în situație de criză (în engl.: Amplifying women and girls in crises)
UNICEF	Fondul Internațional pentru Urgențe ale Copiilor al Națiunilor Unite (în engl.: United Nations International Children’s Emergency Fund)
UNFPA	Fondul Națiunilor Unite pentru Populație (în engl.: United Nations Population Fund – UNFPA)
YK	rețeaua Youth Clinic

SUMAR EXECUTIV

În anul 2015, CDF a realizat Studiul *Bărbații și egalitatea de gen în Republica Moldova*, în baza metodologiei internaționale IMAGES, care a oferit o imagine holistică despre viața bărbaților și femeilor, atitudinile femeilor și bărbaților, comportamentele și percepțiile cu privire la egalitatea de gen. Realizarea studiului a permis colectarea unor date reprezentative la nivel național care servesc până în prezent drept referință pentru monitorizarea schimbărilor în atitudinea și comportamentul femeilor și bărbaților, ca rezultat al implementării politicilor, programelor și altor intervenții întru promovarea egalității de gen.

Pentru a înțelege cum a evoluat nivelul egalității de gen în Moldova, de la lansarea studiului IMAGES 2015, în anul 2023, CDF și-a propus realizarea unui exercițiu de analiză, care să stabilească principalele rezultate la nivel de politici, bune practici și inițiative de impact, realizate de autoritățile publice, organizații neguvernamentale, parteneri de dezvoltare în 4 arii vizate: *violența în bază de gen; sănătate reproductivă; politici familiale; rolul și implicarea bărbaților în viața de familie, și implicarea bărbaților în creșterea și educația copiilor.*

Scopul cercetării calitative a constat în cunoașterea tendințelor de schimbare în domeniul egalității de gen, în cele 4 arii vizate, a bunelor practici și a impactului acestora, în perioada anilor 2015-2023, în Republica Moldova (RM).

METODOLOGIA DE CERCETARE

Au fost realizate 17 interviuri individuale aprofundate cu experți (IIE) în 4 domenii cheie ale egalității de gen: (i) prevenirea și combaterea violenței în familie și a violenței în bază de gen; (ii) sănătatea reproductivă; (iii) politicile familiale și (iv) rolul bărbaților în viața de familie și în creșterea și educația copiilor. Experții participanți la cercetare activează în cadrul instituțiilor publice, organizațiilor internaționale și cele ale sectorului neguvernamental.

Rezultatele cercetării calitative au fost prezentate, validate și completate în cadrul atelierului de lucru „*Cartografierea inițiativelor de impact în contextul realizării studiului „Bărbații și egalitatea de gen în Republica Moldova (IMAGES 2024)”*”, care a avut loc la 23-24 noiembrie 2023.

CADRUL GENERAL: EGALITATEA DE GEN

- RM a înregistrat progrese semnificative în domeniul egalității de gen, avansând de pe locul 26, în anul 2015, pe 19, în anul 2023, din 146 de țări, fiind prima în regiunea Eurasiei și Asiei Centrale cu o valoare de 0,788 din 1. Printre cele mai importante realizări în domeniul asigurării și promovării egalității de gen este de menționat adoptarea *Programului de promovare și asigurare a egalității între femei și bărbați în Republica Moldova pe anii 2023-2027*, (Hotărârea Guvernului nr. 332/2023), dar și inițierea procesului de transpunere a directivelor Uniunii Europene în domeniul egalității de gen.
- Cele mai notabile schimbări în perioada 2015-2023 cuprind: (i) cunoașterea noțiunii de egalitate de gen de către populația generală și de către specialiști; (ii) prezența conceptului de egalitate de gen pe agenda implementatorilor de politici publice, dar și a prestatorilor de servicii publice și privați; (iii) implicarea femeilor în politică și accesarea în poziții decizionale; (iv) utilizarea limbajului sensibil la dimensiunea de gen în discursul oficial; (v) implicarea fetelor și femeilor în domeniul STEM (Știință, Tehnologii, Inginerie și Matematică – în engl.: Science, Technology, Engineering and Mathematics); (vi) dezvoltarea oportunităților pentru abilitarea economică a femeilor și afirmarea acestora în domeniul afacerilor; (vii) interesul sporit al părinților față de educația copilului și implicarea taților în viața de familie; (viii) dezvoltarea strategiilor organizaționale ale societății civile sensibile la dimensiunea egalității de gen și implicarea ambelor genuri în activitățile planificate.
- Factorii care au determinat progresul din ultimii 9 ani în domeniul egalității de gen sunt: (i) politica externă și procesul de integrare europeană care a influențat voința politică a factorilor de decizie, dar și voința societății civile pentru adoptarea și ratificarea Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul), asumarea unor angajamente și dezvoltarea cadrului legal-normativ; (ii) consolidarea organizațiilor societății civile și formarea de coaliții care, pe lângă acțiunile de educare, protecție socială, se implică în acțiuni de lobby și advocacy, au inițiat unele „*reforme structurale*”, inclusiv implicarea acestora în diverse acțiuni de sensibilizare, educare în comunități; (iii) dialogul constructiv dintre societatea civilă și autoritățile publice; (iv) împuternicirea femeilor pentru afirmarea lor în sfera publică și privată

datorită oportunităților create de către instituțiile de stat, dar și de societatea civilă; (v) migrația la muncă peste hotare, în special, migrația femeilor și preluarea de către acestea a unor „noi modele familiale” din practica altor țări; (vi) generațiile tinere care accesează granturi educaționale în țară și peste hotare și vin cu noi viziuni, precum și formarea unei generații noi de experți/experte pe diferite domenii; (vii) implicarea activă a mass-media în informarea populației, mediatizarea inițiativelor, acțiunilor, dezvoltarea social media care ajută la difuzarea și răspândirea informației în mod rapid etc.

- ➔ Provocările existente spre care trebuie orientate acțiunile instituțiilor publice și societății civile includ: (i) accentul pe aplicarea în practică a dimensiunii egalității de gen, or deși mai multe persoane înțeleg egalitatea de gen, puțini o aplică în viața de zi cu zi; (ii) combaterea stereotipurilor existente în societate față de egalitatea de gen; (iii) numărul în creștere a cazurilor de violență în familie și violență în bază de gen; (iv) lacunele privind salarizarea femeilor și bărbaților în sectorul privat; (v) diverse dificultăți în domeniul sănătății legate de stereotipurile de gen și accesarea serviciilor medicale; (vi) implicarea redusă a sectorului educațional în promovarea egalității de gen; (vii) implicarea redusă a bărbaților în domenii „feminizate”: educație, protecție socială etc.
- ➔ Abordările organizațiilor internaționale, a instituțiilor de stat și a societății civile în promovarea egalității de gen s-au bazat pe: (i) promovarea drepturilor femeilor; (ii) formarea de parteneriate între organizațiile societății civile și instituțiile publice care să permită dezvoltarea politicilor bazate pe dovezi; (iii) preluarea unor bune practici din alte țări și pregătirea terenului pentru adoptarea și ratificarea Convenției de la Istanbul, dar și a altor convenții și documente internaționale, precum Convenția ILO nr. 190 privind interzicerea violenței și a hărțuirii la locul de muncă; (iv) intervenția complexă, dar etapizată – de la identificarea problemei la identificarea soluțiilor; (v) instruirea profesioniștilor – inițial de către organizațiile societății civile, ulterior cu instituționalizarea procesului de instruire; (vi) implicarea în diverse activități a femeilor care au experimentat vulnerabilități; (vii) abordarea sistemică și, uneori, de durată pentru a schimba mentalitatea; (viii) planificarea lucrului în comunități prin abordarea grassroots (în comunități).
- ➔ Există posibilități de îmbunătățire a abordărilor pentru viitor, inclusiv a valorificării unor noi paradigme și aspecte aplicate mai puțin: abordarea

holistică și bazată pe dovezi în acțiunile întreprinse; abordarea integrativă atât a femeilor, cât și a bărbaților, implicarea grupurilor subreprezentate (persoane cu dizabilități, persoane de diferite etnii etc.).

- ➔ Măsurarea schimbărilor care se produc în RM se realizează cel mai frecvent la evaluarea strategiilor și programelor naționale adoptate, la mijlocul și la sfârșitul perioadei de implementare. Organizațiile societății civile desfășoară acțiuni de evaluare a eficienței și eficacității proiectelor implementate, acestea însă sunt orientate spre măsurarea gradului de participare la activități și mai puțin a impactului produs. Lipsește cercetarea sistemică și comprehensiv-explicativă a schimbărilor din societate. Există puține studii care să măsoare progresele în domeniul schimbării normelor sociale pe dimensiunea egalității de gen.

VIOLENȚA ÎN FAMILIE ȘI VIOLENȚA ÎN BAZĂ DE GEN

- ➔ În domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie și violenței în bază de gen, în perioada anilor 2015-2023, s-au produs schimbări semnificative, „fulminante”, care includ: (i) elaborarea a două Rapoarte de compatibilitate a legislației și modificarea cadrului normativ-legislativ în conformitate cu prevederile Convenției de la Istanbul, introducerea ordinului de restricție de urgență, introducerea asistenței juridice garantate de stat pentru victimele violenței în familie și violenței sexuale, introducerea monitorizării electronice în cazurile emiterii ordonanței de protecție, introducerea actelor de persecuție, a sancțiunilor mai grave pentru violența psihologică, etc.; (ii) trecerea de la acțiunile reactive din *Strategia națională de prevenire și combatere a violenței față de femei și a violenței în familie pentru anii 2018-2023* (Hotărârea Guvernului nr. 281/2018) la o abordare proactivă în *Programul național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și violenței în familie pentru anii 2023-2027* (Hotărârea Guvernului nr. 332/2023), axată pe prevenirea violenței, schimbarea stereotipurilor, prevenirea (re)traumatizării și (re)victimizării supraviețuitoarelor violenței în familie și a violenței în bază de gen; (iii) dezvoltarea serviciilor generale, sociale și specializate pentru supraviețuitoarele violenței în familie și a violenței împotriva femeilor; (iv) elaborarea și implementarea instrucțiunilor metodice sectoriale și intersectoriale privind răspunsul la cazurile de violență în familie (poliție, asistență socială, sistemul de sănătate), precum și instruirea specialiștilor; (v) introducerea monitorizării electronice a agresorilor fa-

miliai și implicarea Birourilor de Probațiune în lucrul cu agresorii familiari; (v) instituirea Comisiei de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor și elaborarea primului Raport privind analiza cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor; (vi) elaborarea curriculumului și a suporturilor de curs pentru instruirea inițială și continuă a polițiștilor, procurorilor și judecătorilor, medicilor și mediciniștilor; (vii) elaborarea *Raportului de estimare a costurilor violenței în familie și a violenței împotriva femeilor în Moldova (2016)*; (viii) elaborarea primului Raport GREVIO privind implementarea Convenției de la Istanbul (2023); (ix) crearea Agenției Naționale de Prevenire și Combatere a Violenței împotriva Femeilor și a Violenței în Familie (2023); (x) instituirea la nivel local a specialiștilor în domeniul violenței în familie și reabilitării victimelor infracțiunilor.

- ➔ Mai puține schimbări s-au înregistrat privind următoarele aspecte: (i) percepțiile și stereotipurile față de violență „*practic au rămas la fel*”; (ii) lucrul cu agresorii familiari; (iii) asigurarea unui acces de calitate la justiția garantată de stat; (iv) garantarea siguranței femeilor și a copiilor în cazurile de aplicare a ordinului de restricție de urgență și a ordonanței de protecție etc.
- ➔ În campaniile de sensibilizare, prevenire și combatere a violenței au fost abordate multiplele forme ale violenței: violența fizică, violența sexuală, violența psihologică, hărțuirea sexuală, violența digitală (în cazul copiilor) etc. Cu toate acestea, violența fizică, dar și violența sexuală, inclusiv în cuplu, rămâne ascunsă – pentru că „*este o rușine*”. Violența psihologică este considerată ca fiind „*ceva normal*” de marea majoritate a populației, inclusiv de către femei. Violența spirituală și violența economică nu au fost abordate și rămân neînțelese atât de femei, cât și de specialiști.
- ➔ În puține campanii de sensibilizare și prevenire a violenței au fost implicați bărbații. Până în prezent în campaniile de combatere a violenței au fost implicați bărbații ca reprezentanți ai unor grupuri profesionale – polițiști, preoți, medici, regizori. În continuare bărbații se implică mai puțin decât femeile în diverse activități de prevenire și combatere a violenței, iar pentru ca ei să devină aliații reali ai femeilor în prevenirea și combaterea violenței trebuie de înțeles percepțiile lor referitor la egalitatea de gen și vulnerabilitățile cu care aceștia se confruntă.

- ➔ Studii periodice care să arate schimbările în cunoștințele, atitudinile și practicile populației referitor la violență nu există. Studiile „*Violența împotriva femeilor în familie în Republica Moldova*” (BNS, 2011) și „*Bunătatea și siguranța femeilor*” (OSCE, 2019) au fost elaborate după diferite metodologii, astfel că nu ne permit să cunoaștem impactul acțiunilor întreprinse de instituțiile publice și cele ale societății civile în schimbarea cunoștințelor, atitudinilor și practicilor populației cu referire la violența în familie și violența în bază de gen.

SĂNĂTATEA SEXUAL-REPRODUCTIVĂ

Schimbările cele mai importante în domeniul sănătății sexual-reproductive cuprind: (i) elaborarea documentelor de politici în domeniul dat (*Programul național privind sănătatea și drepturile sexuale și reproductive pentru anii 2018-2022* (Hotărârea Guvernului nr. 681/2018) și *Programul național privind sănătatea și drepturile sexuale și reproductive pentru anii 2023-2027* care a fost elaborat și urmează a fi aprobat); (ii) sporirea accesului la servicii de calitate prestate populației, cu respectarea principiilor de echitate și nediscriminare, prin dezvoltarea infrastructurii adaptate inclusiv necesităților persoanelor cu dizabilități, ambianței corespunzătoare în care se prestează serviciile, disponibilitatea echipamentelor și consumabilelor; (iii) adaptarea curriculumului universitare și postuniversitare, în special a componentelor de pregătire a medicilor de familie, și curriculumului de instruire a personalului medical mediu; (iv) elaborarea protocoalelor clinice naționale și standardizate, standardelor, ghidurilor aliniate cerințelor internaționale protocoalele privind violul; (v) aplicarea unor abordări inovative, fiind implementate inițiative de pilotare a serviciilor de avort la distanță/prin telemedicină, servicii de educație pentru sănătate și consiliere psihologică la distanță a tinerilor; (vi) achiziționarea contraceptivelor pentru grupurile vulnerabile de populație din bugetul de stat (circa 3 milioane de lei anual) pentru 12 categorii de grupuri vulnerabile care pot beneficia gratuit de aceste mijloace; (vii) introducerea vaccinării împotriva infecției cu virusul papiloma uman (HPV); (viii) extinderea rețelei Centrelor de Sănătate Prietenoase Tinerilor (CSPT)/rețeaua Youth Clinic (41 de CSPT/YK în toate raioanele și municipiile) care oferă și servicii de sănătate sexuală și reproductivă adolescenților și tinerilor până la 24 de ani; (ix) extinderea rețelei de suport pentru victimele violenței sexuale în 11 unități primire urgentă cu răspîndire geografică națională; (x) dezvoltarea programelor de

educație pentru sănătate cu integrarea educației sexuale atât în programa școlară obligatorie (Biologie, Dezvoltare personală), cât și în cea opțională (Educație pentru sănătate, Educație pentru echitate de gen și șanse egale, Educație pentru drepturile omului și cetățenie democratică).

- ➔ În sănătatea sexual-reproductivă aspectele de gen sunt evidente atât în ceea ce privește atitudinile, valorile, cât și practicile. În societate continuă să predomină prejudecăți, stereotipuri și mituri privind sănătatea sexual-reproductivă care generează probleme serioase atât la nivel de sănătate mintală, cât și la nivel comportamental – consum de alcool, substanțe etc., în mod special, în rândul băieților.
- ➔ Campaniile de informare și comunicare pentru promovarea sănătății sexual-reproductive, per general, au un caracter episodic, dependent în mare parte de sursele externe de finanțare. În unele cazuri, campaniile de comunicare realizate nu sunt corelate cu rezultatele unor studii axate pe cunoștințele, atitudinile, practicile populației care ar permite măsurarea nu doar a acoperirii populației țintă cu măsuri de informare, dar inclusiv și a impactului intervențiilor de informare și comunicare asupra schimbării nivelului de cunoștințe, atitudini și comportament.
- ➔ În domeniul sănătății sexual-reproductive au fost realizate unele studii periodice („*Comportamentele și percepțiile legate de sănătate ale adolescenților*” (HBSC Moldova, Neovita)) care permit înțelegerea diferențelor de gen privind comportamentele de sănătate și cele de risc (consumul de alcool, drog, violența, hărțuirea sexuală etc.).

POLITICILE FAMILIALE

- ➔ În ultimii 9 ani, în RM, au fost elaborate și adoptate politici publice pentru a extinde opțiunile pentru familiile cu copii și pentru a le sprijini în realizarea concilierii vieții profesionale și a celei de familie. Printre cele mai semnificative sunt: (i) *Programul național privind serviciile de îngrijire a copiilor cu vârsta până la trei ani pentru perioada 2023-2026*; (ii) Legea nr. 46/2022 prin care angajatorilor le-a fost atribuit dreptul de a le oferi salariaților care au copii cu vârsta de până la 3 ani servicii de îngrijire a acestora cu scopul de a asigura reconcilierea vieții profesionale cu cea de familie; (iii) Hotărârea Guvernului nr. 572 din 02.08.2023 prin care a fost aprobat cadrul regulator cu privire la organizarea și funcționarea celor 3 tipuri de servicii alternative de îngrijire a copiilor (organizate de

angajator la locul de muncă, îngrijire individualizată, îngrijire de tip familial); (iv) Legea nr. 241/2023 care are drept scop oferirea unui grad mai mare de flexibilitate taților pentru a beneficia de concediul de paternitate; (v) Legea nr. 353/2022 adoptată pentru a flexibiliza activitatea de muncă în perioada aflării în concediu de maternitate și care permite femeilor să lucreze și să beneficieze și de salariu în timpul acestui concediu; (vi) Legea nr. 195/2022 prin care au fost instituite modalități/formule flexibile de muncă; (vii) Legea nr. 241/2023 și Legea nr. 766/2023 care le oferă familiilor cu copii unde părinții dețin statut de persoane asigurate posibilitatea să aleagă una din cele 3 opțiuni de concedii pentru îngrijirea copilului; (viii) Legea nr. 107/2022 prin care angajatorul este obligat să asigure egalitatea de remunerare între salariații de sex masculin și cei de sex feminin pentru o muncă egală sau o muncă de valoare egală; (ix) Legea nr. 74/2023 care stipulează obligațiunea angajatorilor de a preveni discriminarea și hărțuirea sexuală la locul de muncă etc.

- ➔ În RM studii axate pe măsurarea impactului politicilor adoptate asupra familiei nu există. Sunt necesare studii care ar arată impactul politicilor familiale asupra populației, în mod special asupra femeilor de diferite vârste, din diferite domenii economice, femei cu dizabilități etc. Este nevoie și de date administrative și statistici periodice, dar și de studii axate pe tematici specifice privind afirmarea femeilor în unele domenii (STEM, armata națională, poliție etc.).

IMPLICAREA BĂRBAȚILOR ÎN VIAȚA DE FAMILIE ȘI ÎN CREȘTEREA ȘI EDUCAREA COPILOR

- ➔ Printre schimbările care se produc în comportamentul bărbaților s-a evidențiat numărul în creștere al taților care optează pentru concediul paternal. În anul 2022, 4127 de tați au beneficiat de concediul paternal cu durata de 14 zile.
- ➔ Unele companii private și instituții publice susțin implicarea bărbaților, taților în viața de familie: (i) Compania Orange, în cadrul căreia este organizat Clubul taților; (ii) Inspectoratul General al Poliției (IGP) care a organizat Clubul taților pentru angajați. S-au remarcat și inițiativele individuale ale bărbaților care se organizează și creează „cluburi de discuție” axate pe nevoile lor specifice.

- ➔ Organizarea unor activități doar pentru tați este o necesitate, însă este dificil de coordonat și implementat în practică „*pentru că bărbații sunt ocupați, ei au de lucru*”. De obicei, se implică mai frecvent tații cu studii superioare, din mediul urban, din familiile unde ambii parteneri sunt angajați în câmpul muncii.
- ➔ Pentru implicarea taților în activități ce țin de creșterea și educația copiilor este oportun de aplicat abordarea incluzivă, bazată pe nevoile taților, fiind necesară și cunoașterea particularităților de gen ale acestora. Totodată, trebuie să existe și o abordare pozitivă și practică, axată pe crearea de oportunități. Nu în ultimul rând, se va ține cont și de faptul că unii bărbați nu sunt gata să anunțe public despre întâlnirile pe care le fac – „*nu voiau să facă asta public*”.
- ➔ Nu există date statistice accesibile pentru a evidenția tendințele de schimbare a comportamentului taților în viața de familie, inclusiv în creșterea și educația copiilor. Lipsesc, de asemenea, niște studii periodice sau longitudinale care ar releva aspectele respective.
- ➔ În cadrul inițiativelor realizate în ultimii 9 ani, schimbările au fost evaluate în baza unor studii de calitate axate pe discuții în cadrul unor focus grupuri. Cei implicați în acest proces au relatat că *Clubul taților* a contribuit la îmbunătățirea relațiilor taților cu copii, la înțelegerea de către tați a particularităților de vârstă și de dezvoltare ale copiilor. Ca rezultat, tații petrec împreună cu copii mai mult timp de calitate – „*tații știu cum să se implice în viața copiilor*”.

Rezultatele cercetării calitative au fost discutate și validate în cadrul atelierului „*Cartografierea inițiativelor de impact în contextul realizării studiului „Bărbații și egalitatea de gen în Republica Moldova (IMAGES 2024)” din 23-24 noiembrie 2023.*

RECOMANDĂRILE CHEIE CUPRIND:

■ General: egalitatea de gen

- ➔ Creșterea gradului de implicare a sectorului educațional în domeniul promovării egalității de gen prin: (i) revizuirea curriculei și manualelor prin prisma egalității de gen („*mama e prezentată ca realizând lucruri casnice, tata ca aducând bani în casă*”); (ii) instruirea cadrelor didactice în domeniul egalității de gen și combaterii stereotipurilor de gen; (iii)

organizarea unor activități cu părinții în domeniul egalității de gen și combaterii stereotipurilor de gen;

- ⇒ Îmbunătățirea abordărilor aplicate în promovarea egalității de gen prin valorificarea unor noi paradigme: abordarea holistică și bazată pe dovezi; abordarea integrativă atât a femeilor, cât și a bărbaților; abordarea grassroots și implicarea grupurilor subreprezentate (persoane cu dizabilități, persoane de diferite etnii etc.);
- ⇒ Elaborarea programelor de educație parentală axate pe înțelegerea dezvoltării psiho-emoționale a copiilor în funcție de gen, a vulnerabilităților copiilor în funcție de gen, a stereotipurilor de gen și prevenirea în termen lung a inegalităților de gen;
- ⇒ Studiarea impactului politicilor, programelor, proiectelor, acțiunilor implementate pentru a eficientiza ulterioarele acțiuni; implicarea Biroului Național de Statistică (BNS) în realizarea studiilor periodice, dezvoltarea relațiilor de parteneriat cu organizațiile societății civile pentru a ajuta la efectuarea studiilor care să ajute autoritățile guvernamentale la dezvoltarea politicilor bazate pe dovezi;
- ⇒ Dezvoltarea unor campanii de comunicare bazate pe dovezi pentru a determina un impact mai mare la nivel de cunoștințe, atitudini și comportament al populației;
- ⇒ Asigurarea caracterului continuu al campaniilor de informare pentru a determina schimbări de comportament în rândul populației.

■ **Violența în familie și violența în bază de gen**

- ⇒ Revizuirea și completarea conținuturilor curriculare obligatorii la nivel preșcolar, școlar și universitar în conformitate cu Convenția de la Istanbul pentru a include aspecte privind dezvoltarea și relaționarea armonioasă, sănătoasă și non-violentă;
- ⇒ Dezvoltarea programelor de prevenire a agresivității și schimbării comportamentelor violente în rândul tinerilor care să fie axate pe eliminarea stereotipurilor, prevenirea masculinității toxice, prevenirea violenței digitale în cadrul instituțiilor de învățământ, CSPT/YK, organizațiilor societății civile etc.;
- ⇒ Includerea în Nomenclatorul serviciilor sociale a serviciilor specializate pentru victimele violenței (în afară de centrul de plasament și centrul

pentru agresori) a centrelor de zi și a locuințele sociale și elaborarea standardelor de calitate pentru acestea;

- ➔ Încadrarea în Pachetul de servicii sociale de bază a serviciului social de reabilitare pentru victimele violenței în familie și a violenței în bază de gen;
- ➔ Dezvoltarea sistemului de răspuns intersectorial la cazurile de violență în familie și violență împotriva femeilor (în toate raioanele) – instruirea noilor specialiști în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie și reabilitării victimelor infracțiunilor desemnați (programul Restart);
- ➔ Dezvoltarea programelor de instruire în domeniul răspunsului sistemului medical la cazurile de violență față de femei și violență în familie pentru personalul medical mediu (asistente/ți medicale/i, moașe) și integrarea lor în curriculumul obligatoriu;
- ➔ Dezvoltarea mecanismului de monitorizare a calității serviciilor sociale prestate în centrele de plasament, instituțiile rezidențiale (spitalele de psihiatrie etc.), centrele de zi, locuințele sociale;
- ➔ Creșterea accesibilității serviciilor Centrelor de Sănătate Mintală pentru victimele violenței în familie, dar și pentru agresori;
- ➔ Includerea victimelor violenței în familie în categoria de persoane asigurate în cadrul sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală pentru a beneficia de servicii medicale;
- ➔ Consolidarea aplicării Instrucțiunilor sectoriale, în special în sectorul de sănătate, inclusiv în instituțiile medicale private;
- ➔ Alocarea de resurse financiare pentru procurarea serviciilor specializate destinate victimelor violenței în familie și violenței împotriva femeilor de la prestatorii privați;
- ➔ Elaborarea unui studiu privind serviciile pentru agresori/programele de reducere a violenței în Moldova și formularea recomandărilor și a modelului de intervenție ținând cont de recidivă;
- ➔ Dezvoltarea serviciilor de reabilitare a agresorilor familiari la nivel național, de către instituțiile de stat, în baza bunelor practici internaționale, necesităților identificate, inclusiv implicarea specialiștilor în domeniul sănătății mintale în evaluarea inițială a cazurilor;

- ➔ Revizuirea programelor de (re)abilitare pentru tinerii aflați în conflict cu legea (16-18 ani) pentru a include combaterea percepțiilor/stereotipurilor, dar și aplicarea unor măsuri practice în schimbarea comportamentului cu scopul de a reduce violența față de femei și violența în familie;
- ➔ Elaborarea unui program de instruire privind prevenirea recidivei, pentru Birourile de Probațiune și Administrația Națională a Penitenciarelor;
- ➔ Implicarea bărbaților în promovarea toleranței zero față de cazurile de violență în familie și violență față de femei prin încurajarea raportării cazurilor de către fiecare membru al societății;
- ➔ Introducerea unui curs în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie și violenței în bază de gen la Institutul de Administrare Publică pentru primari și alți reprezentanți ai autorităților publice locale ca aceștia să cunoască și să înțeleagă prevederile Convenției de la Istanbul și acțiunile ce trebuie întreprinse pe dimensiunea dată;
- ➔ Armonizarea datelor statistice și administrative produse de către diverse instituții cu privire la violența în familie și violența în bază de gen (Ministerul Muncii și Protecției Sociale (MMPS), Ministerul Afacerilor Interne (MAI), Ministerul Sănătății (MS), Centrul de Medicină Legală (CML), Ministerul Educației și Cercetării (MEC), Ministerul Justiției, Inspectoratul Național de Probațiune, Administrația Națională a Penitenciarelor, Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, Procuratura Generală);
- ➔ Producerea unor statistici naționale comparabile cu cele europene, în contextul ratificării Convenției de la Istanbul, de către BNS, în calitate de autoritate centrală în domeniul statisticii;
- ➔ Realizarea unor studii periodice privind violența în familie și violența în bază de gen pentru a înțelege impactul politicilor, programelor, proiectelor, acțiunilor implementate cu scopul de a eficientiza ulterioarele acțiuni;
- ➔ Realizarea studiilor privind unele forme specifice ale violenței: violența psihologică, violența economică, căsătoria forțată, avortul forțat etc.;
- ➔ Realizarea studiilor, analizelor pentru evaluarea campaniilor de sensibilizare la problemele violenței în familie și violenței în bază de gen și utilizarea datelor și lecțiilor învățate în planificarea ulterioarelor campanii.

■ Sănătatea sexual-reproductivă

- ➔ Stimularea cererii populației de vârstă reproductivă pentru contracepție, în special în mediul rural, și implicarea bărbaților în luarea deciziilor cu privire la planificarea familială și contracepție;
- ➔ Promovarea unui mod de viață sănătos (alimentație corectă, renunțarea la comportamente sexuale nesigure etc.) cu scopul de a preveni infertilitatea în cuplu;
- ➔ Includerea disciplinei „Educație pentru sănătate” sau „Educație sexual-reproductivă” în Planul cadru al MEC;
- ➔ Organizarea campaniilor de informare a populației despre necesitatea educației sexuale, sensibile la dimensiunea de gen, pentru combaterea prejudecăților, stereotipurilor și miturilor privind sănătatea sexual-reproductivă (componente ale campaniei: filmulețe educative, sesiuni de instruire/sensibilizare în baza materialelor video, plasarea de boxe igienice cu prezervative, absorbante în toaletele instituțiilor de învățământ);
- ➔ Combaterea stereotipurilor de gen privind rolul bărbaților în chestiuni legate de maternitate prin dezvoltarea noilor abordări care ar motiva bărbații să se implice mai activ în acest proces (de exemplu, Școala viitorilor părinți);
- ➔ Extinderea serviciilor Clinicilor mobile prestate de CSPT/YK pentru adolescenții și tinerii din mediul rural;
- ➔ Prezentarea anuală de către BNS a datelor statistice privind numărul de sarcini în rândul minorelor (sub 18 ani);
- ➔ Realizarea runde a doua a studiului „*Generații și Gen*” pentru a cunoaște schimbările privind autonomia de decizii în sănătatea reproductivă.

■ Politicile familiale

- ➔ Dezvoltarea sistemului de servicii alternative pentru copii cu vârsta de la 0 până la 3 ani, cu o acoperire la nivel de țară: servicii alternative de îngrijire a copiilor organizate de angajator la locul de muncă; servicii alternative de îngrijire individualizată a copiilor; servicii alternative de îngrijire a copiilor de tip familial;

- Extinderea programelor de consolidare a cunoștințelor și abilităților parentale în instituții de învățământ, organizații ale societății civile, CSPT/YK etc.;
- Consolidarea parteneriatelor dintre structurile teritoriale de asistență socială, structurile teritoriale de ocupare a forței de muncă și societatea civilă în implementarea proiectelor și programelor de sprijin pentru familiile cu copii și a programelor de abilitare economică a femeilor cu copii;
- Dezvoltarea programelor/proiectelor ce țin de abilitarea angajatorilor în asigurarea prevederilor legale privind concilierea vieții de familie cu cea profesională (programele flexibile de muncă, programele de activitate la distanță, acordarea concediilor paternale, etc.);
- Organizarea campaniilor de sensibilizare și conștientizare a efectelor implicării ambilor părinți în procesul de creștere, educare a copiilor și de partajare a responsabilităților casnice;
- Instituirea unui sistem de vouchere pentru familiile cu copii pentru ca părinții să frecventeze împreună cu copiii diverse activități culturale (teatru, filme tematice etc.);
- Realizarea unor studii, analize care să arate impactul politicilor familiale asupra populației, în mod special asupra femeilor de diferite vârste, din diferite domenii economice, femei cu dizabilități etc., inclusiv a unor studii axate pe tematici specifice privind afirmarea femeilor în unele domenii (STEM, armata națională, poliție etc.).

■ **Implicarea bărbaților în viața de familie și în creșterea și educarea copiilor**

- Planificarea minuțioasă a acțiunilor de implicare a taților în diferite activități, precum cele de educație parentală, Cluburi ale taților etc., în baza lecțiilor învățate, cu scopul de spori numărul de tineri și bărbați implicați;
- Dezvoltarea programelor pentru prevenirea violenței, depășirea stereotipurilor (programe similare Clubului taților/băieților) în cadrul CSPT/YK, Centrelor de Tineret, instituțiilor de învățământ etc.;
- Extinderea experienței Clubului taților, ținându-se cont de anumite lecții învățate: (i) contextul rural/urban (în orașe sunt unele provocări, în

sate – altele; în sate Cluburile se organizează în zilele când sunt marcate sărbători religioase sau în zilele de sărbători laice declarate zile de odihnă; formatul online era mai potrivit pentru municipiul Chișinău); (ii) necesitatea de mediatizare a activităților din cadrul Clubului taților (când, unde se vor desfășura), precum și asigurarea caracterului regulat al acestor evenimente; (iii) evaluarea posibilității de organizare a acestuia în cadrul Birourilor de Probațiune, pentru cei care trebuie să revină în familie sau au anumite probleme în familie și au nevoie de abilități parentale; (iv) implicarea mai multor bărbați în calitate de formatori;

- ➔ Dezvoltarea programelor pentru cupluri (pregătirea pentru perioada de sarcină, naștere, perioada postnatală etc.) pe lângă Centrele Perinatologice;
- ➔ Promovarea activităților „O zi cu tata” – activități de petrecere a timpului liber (de exemplu, tații pot veni la serviciu însoțiți de copii);
- ➔ Elaborarea de către BNS în colaborare cu organizațiile societății civile a unui set de indicatori pentru a releva tendințele de schimbare a comportamentului taților în viața de familie, inclusiv în creșterea și educația copiilor, și prezentarea regulată a acestora;
- ➔ Realizarea studiilor periodice și longitudinale care să evidențieze schimbările comportamentului taților în viața de familie, inclusiv în creșterea și educația copiilor.

CADRUL DE CERCETARE

Scopul cercetării calitative a constat în cunoașterea tendințelor de schimbare în domeniul egalității de gen, a bunelor practici și a impactului acestora, în perioada anilor 2015-2023, în Republica Moldova.

METODOLOGIA DE CERCETARE

Au fost realizate 17 IIE în 4 domenii cheie ale egalității de gen: (i) prevenirea și combaterea violenței în familie și a violenței în bază de gen; (ii) sănătatea reproductivă; (iii) politicile familiale și (iv) rolul bărbaților în viața de familie și în creșterea și educația copiilor. Experții participanți la cercetare activează în cadrul instituțiilor publice, organizațiilor internaționale și cele ale sectorului neguvernamental.

Rezultatele cercetării calitative au fost prezentate, validate și completate în cadrul atelierului de lucru „*Cartografierea inițiativelor de impact în contextul realizării studiului „Bărbații și egalitatea de gen în Republica Moldova (IMAGES 2024)”* care a avut loc la 23-24 noiembrie 2023.

EGALITATEA DE GEN

1.1. Tendințe de schimbare în domeniul egalității de gen

Indexul Global al Egalității de Gen¹ atestă progresul RM în domeniul egalității de gen. În perioada anilor 2015-2023, RM și-a îmbunătățit poziția la nivel global avansând de pe locul 26 pe locul 19 (Tabelul 1), din 146 de țări, fiind prima țară în regiunea Eurasiei și Asiei Centrale cu o valoare de 0,788 din 1. Cu toate acestea, comparativ cu anul 2022, RM a devansat cu 3 poziții. Experții explică reducerea valorii Indexului prin percepțiile populației și așteptările pe care aceasta le-a avut față de femeile care au ocupat poziții cheie în conducerea RM, în ultimii 3 ani: „*avem președintă de țară, am avut prim-ministră, am avut femeie în fruntea MAI... exact în perioadă de criză economică, energetică și război. Au fost niște crize globale, regionale, iar populația blamează autoritățile de la conducere și, în special, femeile pentru dificultăți*” (IIE_10). Respectiv, s-a subliniat că femeile din pozițiile de conducere sunt taxate mai dur decât bărbații pentru „*aceleași lucruri*”.

Indexul Global al Egalității de Gen face diferențierea pe 4 dimensiuni-cheie: participare economică și oportunități, educație, sănătate și împuternicire politică. Astfel, RM stă cel mai bine la capitolul participare economică și oportunități, urmând domeniul de sănătate și împuternicire politică, iar situația cea mai complicată este atestată la capitolul educație.

TABELUL 1. Indexul Global al Egalității de Gen în RM, 2015-2023

	2015 ²	2023
Participare economică și oportunități	18	3
Educație	50	53
Sănătate	42	40
Împuternicirea politică	58	44
Indicele General	26	19

Centrul „Parteneriat pentru Dezvoltare” (CPD) calculează Indexul Egalității de Gen în RM după o altă metodologie și în baza a 6 dimensiuni. Conform datelor CPD, în 2023, Indexul Egalității de Gen în Moldova a înregistrat o

¹ Gender Global Gap, 2023. Disponibil la: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf

descreștere, după o creștere mai evidentă în anul 2022 (Tabelul 2). Datele atestă creșterea Indexului General al Egalității de Gen în perioada anilor 2016-2023, de la 56 la 61 de puncte. Cu toate acestea, nu s-au înregistrat progrese pentru toate cele șase dimensiuni. S-au îmbunătățit indicatorii egalității de gen în domeniile Politică (+24) și Percepții și stereotipuri (+12). În toate celelalte domenii însă s-au înregistrat regresii: în Sănătate (-1), Acces la resurse (-1), Educație (-3) și Piața muncii (-5).

TABELUL 2. Indexul Egalității de Gen în RM, 2016-2022²

	INDEXUL*							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Piața muncii	61	61	62	61	60	59	55	56
Politica	36	36	36	40	47	47	61	60
Educația	54	54	53	53	52	50	50	51
Accesul la resurse	74	75	79	77	76	73	75	73
Percepții și stereotipuri	47	51	47	54	61	62	63	59
Sănătate	66	65	65	65	63	64	66	65
Indexul General	56	57	57	58	60	59	62	61

* Cu cât indicele calculat este mai aproape de 100, cu atât nivelul egalității de gen pe acel domeniu este mai înalt

Printre cele mai importante realizări în domeniul asigurării și promovării egalității de gen în RM este de menționat inițierea procesului de transpunere a directivelor Uniunii Europene în domeniul egalității de gen. În acest sens, doar în anul 2023 au fost elaborate note analitice pentru a identifica necesitățile de transpunere a următoarelor directive:

- ➔ Directiva 2004/113/CE din 13 decembrie 2004 de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii. Pentru această directivă a fost elaborat un proiect de act normativ, care, la moment, a și fost supus consultărilor publice;
- ➔ Directiva 2010/41/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 7 iulie 2010 privind aplicarea principiului egalității de tratament între bărbați și femeile care desfășoară o activitate independentă. Pentru această directivă a fost elaborat un proiect de act normativ;

² Indexul Egalității de Gen 2023. Disponibil la: <https://progen.md/indexul-egalitatii-de-gen-2023/>

- Directiva 79/7/CEE a Consiliului din 19 decembrie 1978 privind aplicarea treptată a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale;
- Directiva 2022/2381/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 noiembrie 2022 privind consolidarea echilibrului de gen în rândul administratorilor societăților cotate la bursă și măsuri conexe.

Participanții la cercetare au semnalat schimbări importante la nivelul cadrului normativ-legislativ, elaborării de politici și implementării de reforme sociale în domeniul egalității de gen. Astfel, la 28.04.2017 a fost aprobată *Strategia pentru asigurarea egalității între femei și bărbați pentru anii 2017-2021*³, iar la 12.04.2023 – *Programul de promovare și asigurare a egalității între femei și bărbați în Republica Moldova pe anii 2023-2027*⁴. Documentele strategice menționate cuprind o abordare holistică în promovarea dimensiunii egalității de gen cu scopul de a asigura incluziunea și echitatea socială. Programul recent adoptat își propune reducerea diferențelor de gen salariale pentru munca egală prestată; sporirea protecției sociale pentru mai multe persoane implicate în activități de îngrijire pe termen lung a membrilor de familie; eradicarea stereotipurilor privind implicarea bărbaților la prestarea muncii în domeniile feminizate etc.

Alte realizări importante țin de elaborarea și aprobarea Clasificatorului Ocupațiilor din RM⁵, sensibil la dimensiunea de gen, dar și a politicilor familiale axate pe concilierea vieții de familie cu cea profesională, remodelarea comportamentelor părinților și schimbarea stereotipurilor. Reformele inițiate urmăresc creșterea calității vieții femeilor, inclusiv a modalităților în care acestea sunt percepute în societate.

Cele mai semnificative schimbări în perioada 2015-2023 evidențiate de experți cuprind:

- (i) cunoașterea noțiunii de egalitate de gen de către populația generală și de către specialiști, deși „*încă nu întotdeauna se face diferența dintre sex și gen*” (IIE_8); „*când mergi în comunitate, se confundă frecvent egalitatea de gen cu feminismul, grupul LGBTQ și trebuie să cauți de fiecare dată o modalitate de explicare*” (IIE_1);
- (ii) conceptul de egalitate de gen se află pe agenda implementatorilor de politici publice, dar și a prestatorilor de servicii publice și privați – „*sunt dezbateri, uneori aprinse, dar dialogul este într-un sol fertil*” (IIE_3);

³ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=99875&lang=ro

⁴ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137409&lang=ro

⁵ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129475&lang=ro

- (iii) rezultate remarcabile la nivel de implicare a femeilor în politică datorită „cotelor” și în poziții decizionale, prin faptul că avem o femeie în calitate de președinte a țării, mai multe femei în Parlament, dar și la conducerea diferitor ministere;
- (iv) limbajul sensibil la dimensiunea de gen în discursul oficial, deși limbajul sexist mai persistă;
- (v) implicarea fetelor în domeniul STEM unde veneau anterior să profeseze băieții – „fetele au demonstrat că au capacități”, deși domeniile tradițional feminizate nu prea sunt accesate de băieți – „am impresia că aici nu s-a schimbat nimic” (IIE_1);
- (vi) dezvoltarea oportunităților pentru abilitarea economică a femeilor (ODIMM-ODA) și afirmarea femeilor în domeniul afacerilor;
- (vii) interesul sporit al părinților pentru educația copilului și prezentarea modalităților pozitive de masculinitate transformativă – implicarea taților în viața de familie în paralel cu viața profesională;
- (viii) organizațiile societății civile când își dezvoltă strategiile organizaționale, programele sunt atente la dimensiunea egalității de gen și la implicarea ambelor genuri în activitățile planificate, precum și la mesajele pe care le promovează.

Cu toate acestea, la nivel de norme sociale, dar și aplicare în practică, schimbările nu sunt atât de „spectaculoase”, fiind prezente mai mult în mediul urban, decât în cel rural.

Provocările semnalate de experți care trebuie să influențeze acțiunile instituțiilor de stat și a societății civile la compartimentul egalității de gen pentru următoarea perioadă includ:

- (i) accentul pe aplicarea în practică a dimensiunilor egalității de gen pentru că, deși mai multe persoane înțeleg egalitatea de gen, puțini o aplică în viață – „în practică nu se realizează aceste lucruri” (IIE_13), și combaterea stereotipurile existente în societate față de egalitatea de gen;
- (ii) creșterea raportării cazurilor de violență în familie și de violență în bază de gen;
- (iii) lacunele privind salarizarea femeilor și bărbaților – „am întâlnit recent așa o situație într-o organizație de drepturile omului. Salariile unei femei-manager a unui serviciu și cel unui bărbat-șofer erau aceleași.

Când președinta organizației a fost rugată să explice diferența, aceasta a explicat-o prin faptul că bărbatul trebuie să-și întrețină familia” (IIE_8);

- (iv) diversele provocări în domeniul sănătății legate de stereotipurile de gen și accesarea serviciilor medicale;
- (v) implicarea redusă a sectorului educațional în domeniul promovării egalității de gen. Sistemul de învățământ se implică „puțin treptat” prin introducerea diferitor discipline – „Educație personală”, „Educație civică”, „Relații armonioase în familie”, „Educație pentru socializare juridică” etc. Sunt necesare însă mai multe schimbări – revizuirea manualelor școlare din perspectiva egalității de gen, instruirea cadrelor didactice pentru a fi sensibile la dimensiunile de gen în procesul educațional;
- (vi) implicarea redusă a bărbaților în domenii „feminizate”: educație, protecție socială etc. – *„Societatea învață din ceea ce vede. Noi nu avem ambele genuri în toate profesiile. Avem puțini medici, profesori, educatori bărbați și trebuie să schimbăm lucrurile. Implicarea în sectorul de educație al bărbaților ar spori implementarea politicilor pe care le avem scrise, dar care trebuie puțin ajustate” (IIE_3).*

Nu în ultimul rând, s-a evidențiat că și în domeniul politic, unde femeile au reușit să se afirme, există provocări care nu trebuie neglijate. Potențialul real al femeilor nu este valorificat în toate partidele politice – *„pentru unele partide, femeile încă sunt păpuși, înalte, blonde, frumoase ca imagine” (IIE_8).*

1.2. Factori ai schimbării

Factorii care au determinat schimbările în ultimii 9 ani în domeniul egalității de gen cuprind:

- ➔ *Politica externă și procesul de integrare europeană care a influențat atât voința politică a factorilor de decizie, cât și a societății civile pentru adoptarea și ratificarea Convenției de la Istanbul, asumarea unor angajamente și dezvoltarea cadrului legal-normativ – „în momentul în care statul își asumă anumite documente internaționale, el își asumă și angajamente legate de egalitatea de gen, non-discriminare, grupuri vulnerabile și marginalizate care trebuie abordate în politici” (IIE_5);*

- Consolidarea organizațiilor societății civile și formarea de coaliții care, pe lângă acțiunile de educare, protecție socială, se implică în acțiuni de lobby și advocacy și au inițiat unele „*reforme structurale*”, inclusiv implicarea acestora în diverse acțiuni de sensibilizare, educare în comunități dezvoltarea unor modele de servicii pentru beneficiari;
- Dialogul constructiv dintre societatea civilă și autoritățile publice – „*noi am lucrat cu ultimele cinci-șase guverne și vedem diferența în abordare. Anterior era o rezistență totală față de tot ce ține de drepturile omului, egalitate de gen*” (IIE_10);
- Împuternicirea femeilor datorită oportunităților create pentru afirmarea lor de către instituțiile de stat, dar și de societatea civilă. Exemplul femeilor care s-au implicat în politică a creat o imagine pozitivă pentru generația tânără care tinde să se afirme, dar, a avut un anumit impact și existența programelor de stat și a organizațiilor societății civile pentru abilitarea economică a femeilor;
- Revenirea rapidă a unor femei pe piața muncii după nașterea copilului, inclusiv partajarea responsabilităților în familie între părinți, din motiv că bunicile care preluau adesea rolul de îngrijitor actualmente sunt implicate în câmpul muncii;
- Migrația la muncă peste hotare, în special, migrația femeilor și preluarea de către acestea a unor „*noi modele familiale*” din practica altor țări. Plecarea femeilor a impus bărbații să preia rolul de îngrijire a copiilor.
- Generațiile tinere care accesează granturi educaționale în țară și peste hotare și vin cu noi viziuni – „*am văzut un pic altfel de generații, care pot să spună clar că nu sunt de acord că violența... Ei cresc într-un context în care văd mai multe, aud mai multe și vin cu provocările lor, cu problemele lor. E și o altă generație de oameni*” (IIE_9), precum și formarea unei generații noi de experți/experte pe diferite domenii;
- Implicarea activă a mass-media în informarea populației, mediatizarea inițiativelor, acțiunilor (Moldova.org⁶, Oameni și Kilometri⁷, Agora⁸ etc.), dezvoltarea social media care ajută la difuzarea și răspândirea informației în mod rapid;

⁶ <https://www.moldova.org/>

⁷ <https://oamenisikilometri.md/>

⁸ <https://agora.md/>

- ➔ Continuitatea acțiunilor și măsurilor axate pe sensibilizarea populației în cadrul diferitor campanii: Ziua Familiei, Campania Națională „16 zile de activism împotriva violenței în bază de gen” etc.; promovarea unor modele pozitive și inițierea unor campanii de schimbare a comportamentului.

1.3. Abordările în promovarea egalității de gen

Eficacitatea și eficiența acțiunilor care se întreprind în domeniul egalității de gen sunt influențate frecvent de abordările aplicate de organizațiile internaționale, instituțiile de stat și societatea civilă. Analiza făcută atestă că au fost utilizate diferite abordări și că există și lecții învățate pentru următoarea perioadă. Astfel, acțiunile întreprinse s-au bazat pe:

- (i) Promovarea drepturilor femeilor de către organizațiile societății civile în parteneriat cu autoritățile publice și partenerii de dezvoltare – „*am fost uniți, consolidați*”;
- (ii) Formarea de parteneriate între organizațiile societății civile și instituțiile publice care să permită dezvoltarea politicilor bazate pe dovezi și un răspuns consolidat și durabil la provocări, precum și asumarea unor angajamente de către instituțiile de stat prin instrucțiuni, protocoale etc. care să asigure durabilitatea schimbărilor inițiate;
- (iii) Studiarea și preluarea unor bune practici din alte țări (SUA, Austria, Belgia, România, etc.) și pregătirea terenului pentru adoptarea și ratificarea Convenției de la Istanbul, dar și a altor convenții și documente internaționale;
- (iv) Intervenția complexă, dar etapizată – de la identificarea problemei la căutarea diferitor soluții și, ulterior, aplicarea acestora în practică (elaborarea de instrucțiuni, protocoale, organizarea instruirilor pentru diverse grupuri de specialiști și, ulterior, aplicarea practică);
- (v) Instruirea profesioniștilor inițial de către organizațiile societății civile, ulterior cu instituționalizarea procesului de instruire de către Institutul Național de Justiție, Inspectoratul General al Poliției (curricula, grup de formatori, ghiduri de instruire pentru specialiști), inclusiv instruirea axată pe paradigma transformațională a comportamentului;
- (vi) Implicarea în diverse activități a femeilor cu diverse vulnerabilități – „*vocea persoanelor*” este un adevăr incontestabil și care sensibilizează „*mai profund*”;

- (vii) Flexibilitatea și adaptabilitatea la noile provocări determinate de pandemia COVID-19, războiul din Ucraina etc., prin mobilizarea persoanelor pentru a reuși și a depăși situațiile de criză;
- (viii) Abordarea sistemică și, uneori, de durată pentru a schimba mentalitatea – „*schimbări sunt acolo unde se lucrează mai mult timp*” (IIE_6);
- (ix) Planificarea lucrului în comunități prin abordarea grassroots – activități în biblioteci, în instituții de învățământ care activează la nivel de comunitate.

Există posibilități de îmbunătățire a abordărilor menționate pentru viitor, inclusiv a valorificării unor noi paradigme și aspecte utilizate mai puțin: abordarea holistică și bazată pe dovezi în acțiunile întreprinse; abordarea integrativă atât a femeilor, cât și a bărbaților, implicarea grupurilor sub-representate (persoane cu dizabilități, persoane de diferite etnii etc.). Nu în ultimul rând, s-a subliniat că acțiunile trebuie bine planificate, implementate și realizate continuu pentru a obține schimbări – „*rapiditatea, graba, influențează negativ*” (IIE_5).

1.4. Măsurarea impactului

Măsurarea schimbărilor care se produc în RM se realizează, cel mai frecvent, la evaluarea strategiilor și programelor naționale adoptate, la mijlocul și la sfârșitul perioadei de implementare. Organizațiile societății civile desfășoară acțiuni de evaluare a eficienței și eficacității proiectelor implementate, acestea însă sunt orientate spre măsurarea gradului de participare la activități și mai puțin a impactului produs.

Experții au semnalat că, actualmente, lipsește cercetarea sistemică și comprehensiv-explicativă a schimbărilor din societate. Există puține studii care să măsoare progresele atinse în domeniul schimbării normelor sociale – „*Barometrele acestea de egalitate de gen care le face CPD ne mai arată de la an la an care este situația și BNS are profilul bărbaților și femeilor în RM cu indicatori din care tot putem să aflăm ce s-a schimbat și cum s-a schimbat, dar asta e puțin*” (IIE_2). Sunt necesare monitorizări permanente a progresului și a schimbărilor care se produc. Este nevoie de studii periodice, dar și longitudinale care să măsoare impactul unor politici, programe, proiecte. În acest sens s-a subliniat că nu există o continuitate și o abordare comună a actorilor privind efectuarea unor studii – „*s-a realizat de către BNS studiul privind Violența asupra femeilor, 2011, apoi s-a*

realizat studiul OSCE, 2019” (IIE_13). Desfășurarea acestor studii a fost importantă, dar metodologiile de realizare sunt diferite și nu ajută la măsurarea impactului politicilor adoptate de stat asupra schimbărilor din societate.

Este de menționat necesitatea unei colaborări mai strânse a BNS cu partenerii de dezvoltare, organizațiile societății civile în realizarea cercetărilor, dar și utilizarea de către instituțiile de stat ale datelor în dezvoltarea unor politici bazate de dovezi. Unii experți au subliniat că deși se investesc resurse financiare importante în realizarea cercetărilor, rezultatele acestora nu sunt valorificate de decidenți – „*nu există o consecvență. De exemplu, pentru realizarea sondajului Violența împotriva copiilor și tinerilor, 2019, s-au utilizat 3 milioane USD, dar cine utilizează rezultatele acestuia*” (IIE_13).

1.5. Bune practici și inițiative de impact

- ➔ **Parteneriatul dintre instituțiile statului și organizațiile societății civile în dezvoltarea cadrului normativ-legislativ:** pachetul de legi privind egalitatea de gen; pachetul pe legi în domeniul prevenirii și combaterii violenței, pachetul de legi privind politicile familiale (concediu paternal, flexibilizarea orarului de muncă, dezvoltarea serviciilor alternative de îngrijire a copiilor etc.);
- ➔ **Consolidarea organizațiilor societății civile și a unor rețele:** Platforma în domeniul egalității de gen (cuprinde peste 40 membri), Coaliția Națională „Viața fără violență” (cuprinde peste 25 membri). Organizațiile societății civile, inclusiv platformele, prestează servicii de instruire a specialiștilor din diverse domenii, servicii de asistență a diferitor categorii de persoane vulnerabile (supraviețuitoare a violenței, persoane cu dizabilități etc.). Acestea au acțiuni bine planificate, inclusiv abordări sistematice și grassroots, pornesc acțiunile de la sensibilizarea comunităților la prima etapă, la implicarea membrilor acestora și asumarea unor responsabilități la o a doua etapă și, ulterior, la inițierea unor schimbări în comunități. Astfel, au contribuit la dezvoltarea în biblioteci a unor spații sigure pentru femei și copii, la crearea unor grupuri de suport, la inițierea unor activități generatoare de venit și a proiectelor de abilitare economică.

- ➔ **Extinderea parteneriatelor organizațiilor internaționale cu oamenii de afaceri.** Celor din urmă le-au fost prezentate Principiile de Abilitare a Femeilor (WEPs)⁹ – Egalitatea înseamnă Business. Principiile de Abilitare a Femeilor au fost instituite de Pactul Global al ONU și UN Women, se bazează pe standardele internaționale din domeniul muncii și ale drepturilor omului și prevăd recunoașterea rolului sectorului privat/business în promovarea și asigurarea egalității de gen și abilitarea femeilor. Inițiativa a fost implementată începând cu anul 2015 în parteneriat cu ODA (fosta ODIMM). Peste 250 companii locale au fost informate despre principiile de abilitare economică a femeilor. În 2018 a fost lansat și pilotat un instrument de autoevaluare pentru a măsura gradul de adaptare a companiilor la principiile de abilitare economică a femeilor. De menționat că Principiile de Abilitare a Femeilor sunt vectorul principal pentru implicarea sectorului privat pe dimensiunile de egalitate ale Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă.
- ➔ **Integrarea politicilor de gen în activitatea Inspectoratului de Stat al Muncii.** Au fost organizate seminare de instruire pentru funcționarii din cadrul Inspectoratului de Stat al Muncii privind aspectele de nediscriminare și egalitate de gen la locul de muncă; condiții de muncă decente și un mediu de lucru sigur (EU4Gender Equality Reform Helpdesk Project).
- ➔ **Abilitarea femeilor în domeniul tehnologiilor** prin inițiativa GirlsGoIT, în anii 2015-2020. Inițiativa a fost lansată printr-un parteneriat cu sprijinul financiar al Guvernului Suediei, UN Women și implementat de A.O. „TEKEDU” în colaborare cu Asociația Națională a Companiilor din Domeniul TIC. Obiectivul principal a fost promovarea egalității de gen prin intermediul TIC și sensibilizarea asupra faptului că tehnologiile sunt instrumente ce permit crearea unei societăți în care femeile și bărbații pot contribui și participa în mod substanțial și în egală măsură. Acțiunile realizate în cadrul proiectului oferă fetelor și femeilor din RM susținerea pentru a-și valorifica plenar potențialul și vocația și a se afirma în calitate de profesioniste, lidere sau antreprenoare. Parteneriatul stabilit cu instituții de stat, organizații internaționale, agenți economici și societatea civilă prin inițiativa GirlsGoIT prezintă un exemplu de promovare a fetelor și femeilor, în special a celor din grupurile subreprezentate în

⁹ Principiile de abilitare a femeilor, egalitatea înseamnă afaceri: 1. Liderismul promovează egalitatea de gen; 2. Oportunități egale, incluziune și non-discriminare; 3. Sănătate, siguranță și non-violență; 4. Educație și formare; 5. Dezvoltarea întreprinderii, a lanțului de aprovizionare și a practicilor de marketing; 6. Liderismul și participarea comunitară; 7. Transparență, evaluare și raportare.

domeniul TIC (fete și femei cu dizabilități, din mediul rural, fete și femei de etnie romă etc.). Pe parcursul anilor, parteneriatul în cadrul acestui proiect s-a lărgit cuprinzând la nivel național MEC, ANOFM, Agenția de Guvernare Electronică, iar la nivel internațional Ambasada SUA, Ambasada Lituaniei, UNICEF etc. De asemenea, programul GirlsGoIT a determinat dezvoltarea unor programe specializate pentru fete și femei de către unii donatori, dar și de către companiile private.

- ➔ **Implicarea bărbaților în promovarea egalității de gen** pentru a combate stereotipul că egalitatea de gen este doar despre femei, acțiunile respective fiind desfășurate de către partenerii internaționali și cu implicarea lor, dar și de către organizațiile societății civile.
- ➔ **Elaborarea diverselor programe de educație parentală** (în instituțiile preșcolare și școlare etc.) axate pe înțelegerea dezvoltării psihoemoționale a copiilor în funcție de gen, vulnerabilitățile copiilor în funcție de gen, a stereotipurilor de gen și prevenirea în termen lung a inegalităților de gen – *„lucrăm cu părinții și conducătorii instituțiilor preșcolare, educatorii: cum educi un băiat ca el, pe de o parte, să fie autonom, puternic, dar, pe de altă parte, empatic”* (IIE_1);
- ➔ **Crearea Grupului de lucru pentru abilitarea economică a femeilor și egalitatea de gen pe lângă Consiliului Economic pe lângă prim-ministrul RM** care și-a asumat angajamentul să promoveze egalitatea de gen și abilitarea economică a femeilor în dialogul dintre comunitatea de afaceri și autoritățile statului, asigurând astfel dezvoltarea unui climat economic favorabil.

1.6. Riscuri în domeniul promovării egalității de gen

Unii experți au pus în discuție problemele ireversibilității succeselor atinse în domeniul egalității de gen și durabilității inițiativelor – *„au reușit aceste inițiative să dea rădăcini și vor avea ele rezultate în viitor?”* (IIE_1, IIE_5, IIE_7). În societate se amplifică rezistența la egalitatea de gen din cauza unor realizări modeste ale femeilor care s-au implicat în politică, precum și a dezinformării populației – *„retorica anti-gender de 10 ani în urmă a revenit și e periculoasă”* (IIE_5).

În acest context, s-au evidențiat următoarele riscuri:

- (i) Disonanța în ideile partidului de la guvernare, faptul că nu există o viziune unică a reprezentanților Președinției, Parlamentului și Guvernului și a organizațiilor societății civile vizavi de unele subiecte ce țin de egalitatea de gen. În calitate de exemplu s-a menționat că Agenția Națională de Prevenire și Combateră a Violenței împotriva Femeilor și a Violenței în Familie ar fi fost „*mai logic*” să fie denumită Agenția Națională în domeniul Egalității de Gen, Prevenirii și Combaterii Violenței împotriva Femeilor și Violenței în Familie, pentru că problema violenței depinde de aspectele egalității de gen și stereotipurile populației în acest domeniu. În opinia unor experți, denumirea actuală pune în valoare angajamentele asumate în contextul Convenției de la Istanbul, dar totodată neglijează unele aspecte ale Convenției CEDAW.
- (ii) Diminuarea progreselor în ceea ce privește egalitatea de gen: de ex. „focal point pentru gen” în instituțiile autorităților publice centrale (ministere, agenții) și locale (primării) sunt mai puțin active în evaluarea și monitorizarea situației în domeniul egalității de gen;
- (iii) Egalitatea de gen se distorsionează uneori intenționat și se confundă în discursurile populiste de păstrare a familiei tradiționale, a valorilor tradiționale și perpetuarea stereotipurilor. Dezvoltarea neopatriarhatului are loc în RM, precum și în alte țări, fiind în acest sens promovate imaginile unor soții exemplare, gospodine desăvârșite etc.

**VIOLENTA ÎN FAMILIE
ȘI VIOLENȚA
ÎN BAZĂ DE GEN**

2.1. Tendințe de schimbare în prevenirea și combaterea violenței în familie și a violenței în bază de gen

În domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie și a violenței în bază de gen, în opinia experților, în perioada anilor 2015-2023, s-au produs schimbări semnificative, „fulminante”, iar cele mai importante cuprind:

- (i) Elaborarea a două Rapoarte de compatibilitate¹⁰ a legislației și modificarea cadrului normativ-legislativ în conformitate cu Convenția de la Istanbul (2021), modificările pentru introducerea ordinului de restricție de urgență, asistenței juridice garantate de stat pentru victimele violenței în familie și violenței sexuale, introducerea monitorizării electronice în cazurile emiterii ordonanței de protecție, introducerea actelor de persecuție, a sancțiunilor mai grave pentru violența psihologică etc.;
- (ii) Elaborarea a două documente de politici – *Strategia națională de prevenire și combatere a violenței față de femei și a violenței în familie pentru anii 2018-2023* și a *Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia*¹¹, dar și *Programul național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și violenței în familie pentru anii 2023-2027*¹². Astfel, de la acțiunile reactive din Strategia pentru anii 2018-2023 s-a trecut la o abordare proactivă axată pe prevenirea violenței, schimbarea stereotipurilor, prevenirea (re)traumatizării și (re)victimizării supraviețuitoarelor violenței în familie și violenței în bază de gen;
- (iii) Dezvoltarea serviciilor generale și sociale: servicii de zi, servicii de plasament (Anenii Noi și Chirsova din Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia), camere de plasament de urgență (Fălești și Telenești), Centrul regional de asistență integrată a copiilor victime / martori ai infracțiunilor (Bălți), Serviciul integrat regional pentru victimele violenței sexuale (Ungheni), Centrul de Justiție Familială (Chișinău), echipele mobile specializate de intervenție în cazurile de violență sexuală,

¹⁰ Raport de analiză a compatibilității legislației Republicii Moldova cu prevederile Convenției de la Istanbul.

https://cdf.md/wp-content/uploads/2023/10/report_rom_25-11-13_cahvio.pdf
<https://cdf.md/wp-content/uploads/2021/11/CDF-Raport-compatibilitate.pdf>

¹¹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=101802&lang=ro

¹² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=101802&lang=ro

introducerea asistenței juridice garantate de stat pentru victime violenței în familie și victimele violenței sexuale, testarea asistenței financiare pentru supraviețuitoarele violenței;

- (iv) Elaborarea și implementarea instrucțiunilor metodice sectoriale și intersectoriale privind răspunsul la cazurile de violență în familie (poliție, asistență socială, sistemul de sănătate), precum și instruirea specialiștilor din domeniul poliției, asistenței sociale, sectorului medical privind intervenția în cazurile de violență în familie, inclusiv violență sexuală, și creșterea gradului de sensibilizare prin instruirii bazate pe paradigma transformățională – „*s-a schimbat atitudinea autorităților, în special a poliției*” (IIE_7);
- (v) Introducerea monitorizării electronice a agresorilor familiari la etapa de aplicare de către instanța de judecată a măsurilor de protecție a victimei (anul 2020) și implicarea Birourilor de Probațiune în lucrul cu agresorii familiari. Deși centrele pentru agresorii familiari din Chișinău, Căușeni, Ocnița și-au sistat activitatea, excepție fiind Centrul pentru agresori din Drochia, Birourile de Probațiune au în atribuții lucrul cu agresorii și monitorizarea acestora;
- (vi) Instituirea Comisiei de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor, în februarie 2022, și elaborarea primului Raport privind analiza cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor sub egida MAI și cu sprijinul CDF și Ambasadei SUA¹³;
- (vii) Elaborarea Curriculumului de instruire a angajaților poliției și a Suportului de curs „Intervenția poliției în prevenirea și combaterea cazurilor de violență în familie”, a Suportului de curs pentru instruirea inițială și continuă a procurorilor și judecătorilor „Implementarea legislației cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, 2016-2018 (CDF, Ambasada SUA și Ambasada Suediei);
- (viii) Realizarea *Raportului de estimare a costurilor violenței în familie și a violenței împotriva femeilor în Moldova, 2016*. Raportul a analizat costurile suportate de către stat și actorii nestatali, precum și persoanele fizice. Implicațiile violenței în familie și a violenței împotriva femeilor

¹³ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138005&lang=ro

sunt mult mai mari pe termen mediu și lung, iar costurile se măresc și afectează întreaga societate. Acesta este primul exercițiu de estimare a costurilor pentru toate serviciile și sprijinul aferent violenței în familie și violenței împotriva femeilor, care a reunit toate sectoarele.

- (ix) Împuternicirea unor femei-supraviețuitoare ale violenței în familie și violenței în bază de gen;
- (x) Schimbarea atitudinii tinerilor față de fenomenul violenței și diversele forme ale acesteia: hărțuire sexuală, violență psihologică, violență economică, violență în domeniul sănătății sexual-reproductive – ei sunt „mai sensibili”, „mai implicați”;
- (xi) Elaborarea primului Raport GREVIO privind implementarea Convenției de la Istanbul – publicat în noiembrie 2023 etc. În această ordine de idei s-a subliniat că Raportul GREVIO recunoaște îmbunătățirile în domeniul cadrului legal, dar atenționează asupra faptului că aplicarea în practică a legii încă nu este uniformă;
- (xii) Crearea Agenției Naționale de Prevenire și Combatere a Violenței împotriva Femeilor și a Violenței în Familie.

A acțiunile de sensibilizare, precum și includerea infracțiunii „violență în familie” în Codul Contravențional și Codul Penal¹⁴ au contribuit la creșterea numărului de adresări – „femeile au început deja să înțeleagă, să raporteze”, „femeile sunt mai vocale, afirm acest lucru în baza cazurilor de violență în mediul online care au fost raportate, dar și a violenței sexuale în spitale” (IIE_8).

Au fost menționate și acțiunile curente privind elaborarea noilor proiecte de lege cu privire la hărțuirea sexuală la locul de muncă, informarea angajatorilor despre necesitatea elaborării politicilor cu privire la prevenirea și combaterea hărțuirii sexuale la locul de muncă.

Din perspectiva vieții unei femei-supraviețuitoare a violenței, schimbările din ultimii 9 ani, țin de posibilitatea acesteia de a beneficia de ordinul de restricție de urgență, aplicarea unei brățări electronice agresorului, intervenția promptă a poliției („în jur de 20 de minute”), referirea de către ofițerii de poliție la servicii sociale specializate, beneficierea de servicii de asistență juridică garantată de stat. Aceste schimbări sunt uniforme, pe întreg teritoriul RM, și dau speranțe de viitor pentru consolidarea eforturilor

¹⁴ Raport de analiză a cazurilor examinate de Comisia de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor în anul 2022, disponibil la: <https://mai.gov.md/sites/default/files/Comisia%20cazuri%20de%20violenta/rezumato%20la%20RAPORT%20letal%20FINAL%202.pdf>

organizațiilor societății civile și continuării activității pentru o asistență mai eficientă în viitor a supraviețuitoarelor violenței în familie și a violenței în bază de gen – „*nu este suficient la nivel de protecție și nici de asistență în termen lung, dar sunt schimbări importante*” (IIE_7).

Mai puține schimbări, în opinia experților, se referă la (i) percepțiile și stereotipurile față de violență – „*practic au rămas*”; (ii) lucrul cu agresorii familiari, actualmente existând un singur program pentru reeducarea și reabilitarea agresorilor familiari (după modelul Duluth); (iii) asigurarea calitativă a accesului la justiție garantată de stat; (iv) garantarea siguranței femeilor și copiilor în cazurile de aplicare a ordinului de restricție de urgență – „*în jur de 50% se emit, dar sunt încălcate*” (IIE_7). În consecință, o parte din femei continuă să tolereze violența în familie și violența în bază de gen.

În acest context, s-a evidențiat: (i) importanța dezvoltării unor programe de prevenire a agresivității în rândul tinerilor care să fie orientate spre eliminarea stereotipurilor, prevenirea masculinității toxice, prevenirea violenței digitale în cadrul școlilor; (ii) extinderea programelor de reabilitare a agresorilor la nivel național. *Raportul național de analiză a cazurilor soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor pentru anul 2022*¹⁵ atestă că nici un agresor din 86 nu a fost referit spre servicii; (iii) elaborarea și aplicarea programelor pentru reabilitarea agresorilor în penitenciar.

2.2. Tipurile de violență abordate

Participanții la cercetare au subliniat că în ultimii 9 ani s-au realizat multe campanii pentru combaterea violenței – „*s-a început cu violența fizică și apoi s-a trecut la celelalte forme de violență*” (IIE_8). Cu toate acestea, populația generală întâmpină dificultăți în recunoașterea și diferențierea acestora, fapt care denotă că anumite lucruri pot fi îmbunătățite – „*nu conceptualizăm corect, facem ceva greșit.*”

Experții au semnalat că în ultimii ani se abordează multiplele forme ale violenței, nu doar violența fizică, dar și violența sexuală, violența psihologică, hărțuirea sexuală etc. Cu toate acestea, violența fizică, dar și violența sexuală, inclusiv în cuplu, rămâne ascunsă pentru că „*este o rușine*”, contribuind la stigmatizarea supraviețuitoarei. Violența psihologică este considerată ca fiind „*ceva normal*” de marea majoritate a populației, inclusiv

¹⁵ Explicații desfășurate cu privire la modificările operate, Nota informativă a Ministerului Justiției al Republicii Moldova la proiectul Legii cu privire la modificarea unor acte normative (asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală și violența în familie)

de către femei, și „nu este înțeleasă, doar când ajung la terapie, femeile o înțeleg” (IIE_11).

În cazul copiilor s-a menționat includerea pe agenda de discuție a bullyingului și cyberbullyingului ca forme de violență. Violența digitală și impactul acesteia asupra copiilor și adolescenților a devenit parte a mai multor acțiuni întreprinse de organizațiile societății civile (Centrul Internațional „La Strada” și CNPAC), mai puțin însă se discută despre violența digitală împotriva adulților.

Violența sexuală asupra femeilor, inclusiv vârstnice, dar și asupra copiilor, în opinia experților, este în creștere – „numărul de cazuri de abuz sexual asupra bieților de tați și tați-vitregi este în creștere” (IIE_13). Hărțuirea sexuală rămâne o mare provocare pentru că „femeile-victime nu sunt crezute, declarațiile acestora sunt puse la îndoială și de către bărbați, și de către femei” (IIE_8).

Violența obstetrică și ginecologică a ajuns în atenția specialiștilor din RM, inclusiv datorită studiului realizat de CPD¹⁶. Acest termen a fost folosit pentru prima dată în 2007. Violența obstetrică și ginecologică este o noțiune umbrelă care cuprinde o varietate de practici umiltoare, violente și dăunătoare, comise în timpul tuturor tipurilor de îngrijire ginecologică și obstetrică. Aceasta se manifestă pe tot parcursul ciclului de viață, atunci când sunt efectuate examinări ginecologice, în accesul la contracepție, tratamente de fertilitate, îngrijire în timpul/după avort, în timpul sarcinii și după naștere. Violența obstetrică se referă la orice acțiune care are ca rezultat încălcarea drepturilor în timpul sarcinii și nașterii.

Violența spirituală și violența economică nu au fost abordate și rămân neînțelese atât de femei, cât și de specialiști – „unii judecători au întrebat-o aceasta, ce e cu violența economică? Cum o deosebim de violență psihologică?” (IIE_8).

Experții au notat importanța realizării unor studii privind unele forme specifice ale violenței: violența psihologică, căsătoria forțată, avortul forțat, mutilarea genitală etc. Deși s-a menționat că Coaliția națională „Viață fără violență” realizează un studiu privind violența psihologică, unii experți au subliniat că această cercetare este axată pe violența psihologică asupra femeilor și nu include violența psihologică ca fenomen – „cercetarea dată va include dor o parte a fenomenului” (IIE_9).

¹⁶ Raport de analiză a cazurilor examinate de Comisia de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor în anul 2022, disponibil la: <https://mai.gov.md/sites/default/files/Comisia%20cazuri%20de%20violenta/rezumat%20la%20RAPORT%20letal%20FINAL%2022.pdf>

2.3. Implicarea bărbaților în prevenirea și combaterea violenței

Violența se manifestă în societate, inclusiv și, în familie, atât asupra femeilor, cât și copiilor. Atât fetele, cât și băieții suferă de violență, însă formele de violență sunt diferite. Unii experți au subliniat că „*de unele forme sunt mai mult afectați băieții, de altele fetele*” (IIE_11). Au fost și experți care au indicat că „*băieții devin victime ale violenței în familie, de aproximativ două ori mai frecvent decât fetele*” (IIE_9). Astfel, evenimentele din copilărie influențează comportamentul și ulterior aceștia devin adulți victime și adulți -agresori.

Experții au relevat însă că în puține campanii de sensibilizare și prevenire a violenței au fost implicați bărbații – „*și bărbații – da, dar doar bărbații – nu*” (IIE_9). Aceștia au semnalat că până în prezent în campaniile de combatere a violenței au fost implicați bărbații ca reprezentanți ai unor grupuri profesionale și „*mai puțin bărbații simpli, din mediul rural*” (IIE_8).

Devianța pozitivă – participarea polițiștilor care raportează mai des cazuri de violență în cadrul unor campanii de sensibilizare „*a adus mai multe rezultate și beneficii,*” respectiv, de acest aspect este necesar să se țină cont în implementarea ulterioarelor acțiuni – „*reprezentanți ai poliției, dar și funcționari publici trebuie să devină parte a campaniilor de prevenire și combatere a violenței*” (IIE_2). Au existat și cazuri de implicare a preoților, a medicilor, regizorilor în prevenirea și combaterea violenței în familie și a violenței în bază de gen. Reprezentanții Birourilor de Probațiune au făcut tentative să dezvolte unele acțiuni de prevenire și combatere a violenței agresorilor care au urmat cu succes programul de consiliere – „*au încercat să facă activități la nivel raional și am înțeles că chiar le-a reușit*” (IIE_4).

Unii experți consideră totuși că „*nu au existat mesaje clare din partea bărbaților, care să transmită esența... A fost un fel de gălăgie pe fundal pentru că nu au transmis ceva esențial*” (IIE_9), plus că violența este explicată frecvent doar unilateral – „*noi trebuie să transmitem mesaje nu despre fenomen, dar despre cei care-l comit*” (IIE_9). Printre reușite a fost subliniată implicarea bărbaților din Parlamentul RM, a reprezentanților MAI și IGP în campaniile de combatere a violenței sexuale în cadrul Denim Day. În același timp, unii au atenționat că nu întotdeauna campaniile de sensibilizare organizate și desfășurate la nivel global sunt eficiente în contextul național – „*campania globală He for She, a existat și în RM, dar nu a fost eficientă din cauza lipsei unor particularități naționale*” (IIE_2).

O parte dintre experți au accentuat că bărbații se implică mai puțin decât femeile în diverse activități de prevenire și combatere a violenței, iar pentru ca ei să devină aliați reali ai femeilor trebuie de înțeles vulnerabilitățile cu care se confruntă aceștia – „*de ce nu se implică? Ce necesități au ei? Prin ce necesitățile lor se deosebesc de cele ale femeilor?*” (IIE_9) și de creat un context în care bărbații să vorbească despre problemele lor și să-și manifeste emoțiile. Probabil din aceste considerente „*avem mai multe femei care vorbesc și mai puțini bărbați care vorbesc, cel puțin în public, deschis despre provocările cu care se confruntă*” (IIE_9).

UN Women a realizat o cercetare de birou privind masculinitatea pozitivă, fiind în proces elaborarea unei Strategii a UN Women despre masculinitatea pozitivă. De menționat că această strategie va asigura o direcție și o viziune clară despre „*cum să luăm și de unde să începem acțiunile de implicare a bărbaților*” (IIE_2) și va constitui un element de ghidare și direcționare.

2.4. Măsurarea impactului

Pentru prima dată în *Programul național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și violenței în familie pentru anii 2023-2027* au fost incluși indicatori de studiere a impactului, comparativ cu strategia care a existat anterior.

MMPS cu suportul UN Women a elaborat un set de indicatori în domeniul violenței în familie care să fie colectați anual de la asistenții sociali comunitari și prestatorii de servicii prin intermediul Structurilor Teritoriale de Asistență Socială – Formularul statistic „Violența în familie” (Ordinul nr. 53/2019 a MSMPS). Formularul statistic a fost însoțit de Instrucțiunea pentru completarea acestuia și instruirii ale specialiștilor acestor structuri care au învățat metodele de colectare și raportare a datelor. În baza datelor colectate în perioada anilor 2018-2022 au fost realizate rapoarte statistice anuale privind violența în familie. Scopul acestora este de a cunoaște cum are loc identificarea, înregistrarea, evidența și asistența cazurilor de violență în familie de către asistenții sociali comunitari și alți specialiști din domeniu la nivel local, raional și național. Aceste date contribuie la înțelegerea particularităților de manifestare a violenței în familie, dar și a modalităților de intervenție pentru a asista persoanele afectate.

Actualmente produc și dispun de date administrative despre cazurile de violență în familie și violenței în bază de gen MAI, Ministerul Justiției, prin

intermediu autorităților administrative din subordine – Agenția de Administrare a Instanțelor Judecătorești, Inspectoratul Național de Probațiune, Administrația Națională a Penitenciarelor, Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat; Procuratura Generală, MMPS, MEC, MS, CML. Totuși, datele statistice și cele administrative privind violența în familie și violența în bază de gen sunt insuficiente, nu sunt armonizate între diverse sisteme și nu sunt dezagregate în funcție de sex, vârstă, sexul agresorului, forma de violență, dizabilitate, relația făptuitorului cu victima și locația geografică.

În contextul ratificării Convenției de la Istanbul și amplificării aspirațiilor RM de integrare în UE, importanța producerii unor statistici naționale comparabile cu cele europene este crucială. BNS, în calitate de autoritate centrală în domeniul statisticii, îi revine un rol central în asigurarea societății și tuturor categoriilor de utilizatori interni și externi cu informație statistică de calitate și comparabilă, elaborată conform principiilor fundamentale ale statisticii oficiale ale Organizației Națiunilor Unite.

Organizațiile societății civile nu realizează studii de impact a programelor/proiectelor implementate. De cele mai dese ori acestea doar își evaluează programele/proiectele desfășurate și dispun de date dezagregate pe gen.

Studii periodice care să arate schimbările în cunoștințele, atitudinile și practicile populației referitor la violență nu există. Rezultatele studiilor „*Violența împotriva femeilor în familie în Republica Moldova*” (BNS, 2011) și „*Bunăstarea și siguranța femeilor*” (OSCE, 2019) au fost elaborate după diferite metodologii, astfel că nu ne permit să cunoaștem impactul acțiunilor întreprinse de instituțiile publice și cele ale societății civile în schimbarea cunoștințelor, atitudinilor și practicilor populației cu referire la violența în familie și violența în bază de gen.

Au fost remarcate de către unii experți studiile realizate în domeniul sănătății în care s-a constatat un anumit nivel de acceptabilitate a violenței față de femei și fete – „*nu se acceptă violența per general, dar se acceptă violența față de femei și fete dacă mâncarea nu este gustoasă etc. Percepția și atitudinea femeilor este de acceptare, ele consideră că merită un astfel de tratament*” (IIE_3).

Nu există nici studii despre impactul diferitor campanii sociale. Puține instituții au analizat eficiența campaniilor de prevenire și combatere a violenței. Printre cei care au realizat o astfel de analiză evidențiem Cen-

trul Internațional „La Strada.” Analiza efectuată a determinat schimbarea modalității de abordare în elaborarea spoturilor publicitare – „*am apelat la bărbați din perspectiva taților, fraților pentru fiicele, surorile lor care sunt victime a violenței. Numărul cazurilor sesizate de bărbați este în creștere atunci când ajungi la om ca și tată, frate, nu ca soț. Noi asta am încercat să amplificăm și utilizăm în campaniile sociale. Acest lucru sensibilizează mai tare*” (IIE_8).

Organizatorii campaniilor respective au anunțat doar creșterea numărului de adresări ca rezultat al acestora, lucru „*ce vorbește de faptul că populația mai bine conștientizează momentele*” (IIE_4).

2.5. Bune practici și inițiative de impact

- ➔ **Abilitarea femeilor din grupurile vulnerabile, în special a victimelor și supraviețuitoarelor violenței în bază de gen**, prin elaborarea a 5 programe de abilitare economică a femeilor din 5 unități administrativ-teritoriale (municipiul Bălți, Soroca, Telenești, Hâncești și Ștefan Vodă) și a Planului de acțiuni pentru creșterea accesului la abilitarea economică a femeilor victime și supraviețuitoare ale violenței în bază de gen pentru a asigura stabilitatea și independența economică a acestora prin obținerea unor venituri mai înalte, acces mai bun la resurse/active și controlul acestora; dezvoltarea Metodologiei privind mecanismul de referire al beneficiarilor către structurile teritoriale de ocupare a forței de muncă (Proiectul „Suport pentru co-crearea programelor de abilitare economică a femeilor supraviețuitoare a violenței în bază de gen”, CDF și UN Women);
- ➔ **Pilotarea asistenței în numerar integrată în managementul de caz pentru supraviețuitoarele violenței în bază de gen și persoanele care se confruntă cu un risc major de violență din rândul refugiaților.** Cadru metodologic dezvoltat este centrat pe supraviețuirea violenței în bază de gen și cuprinde 6 etape: 1. Angajamentul, 2. Evaluarea, 3. Planificarea acțiunilor pentru Planul Individual de Siguranță și Planul Individualizat de Asistență, 4. Implementarea Planului Individualizat de Asistență, inclusiv referirea spre alte instituții, în funcție de necesități, 5. Monitorizarea și actualizarea Planului Individualizat de Asistență, 6. Închiderea cazului. Au beneficiat de astfel de asistență aproximativ 300 de femei în anul 2023 (A. O. „Artemida” și UNFPA).

- ➔ **Monitorizarea proceselor de judecată în cauzele de violență în familie și violență sexuală¹⁷** pentru a îmbunătăți cunoștințele și practicile de răspuns eficient la cazurile de violență. Rezultatele procesului de monitorizare indică omisiuni și deficiențe ale sistemului de justiție care nu răspund condițiilor de asigurare a unui proces echitabil, în sensul larg al cuvântului, la îndeplinirea justiției în cauzele de violență în familie, violență sexuală etc. (CDF și Global Rights for Women).
- ➔ **Crearea grupurilor de suport și a rețelei supraviețuitoarelor violenței în familie din Drochia** – „*ele aveau activități în diferite sate și se primea un fel de dialog de la egal la egal și aveau succes*” (IIE_4). Femeile au putut împărtăși diferite experiențe, comunica, realiza unele lucruri manuale. Dezvoltarea personală în cadrul grupurilor de suport sau a rețelei, precum și accesarea cursurilor de instruire profesională sau recalificare le-au permis femeilor să devină independente din punct de vedere economic (UN Women).
- ➔ **Elaborarea de către Centrul de Medicină Legală a Instrucțiunii privind răspunsul CML la cazurile de violență în familie, inclusiv ca formă de violență împotriva femeilor.** Instrucțiunea a fost aprobată la 20.09.2021, prin Ordinul nr. 62. De asemenea, a fost elaborat formularul statistic referitor la evidența intervențiilor medico-legale efectuate. Din 2022, CML realizează colectarea datelor statistice dezagregate pe sex, vârstă, mediu de reședință, prezența unor nevoi speciale, pe persoane sau documente medicale, pe unități administrativ-teritoriale referitor la intervențiile medico-legale efectuate în cadrul tuturor subdiviziunilor.
- ➔ **Activități de sensibilizare cu implicarea liderilor de opinie.** Realizarea în contextul Campaniei Naționale „16 zile de activism împotriva violenței în bază de gen” a activității „*Altfel de modele, altfel de discursuri*” prin care lideri de opinie, persoane cu autoritate au promovat modele pozitive de luptă împotriva violenței. În cadrul activităților au fost implicate diferite persoane cu autoritate: un preot care a vorbit deschis despre violența din comunitatea lui, un judecător care e conștient de stereotipuri, o bibliotecară care încearcă în comunitatea ei să fie sensibilă la nevoile femeilor, un tată care vorbește deschis despre rolul de tată etc. Organizatorii s-au asigurat ca mesajul să fie transmis corect – „*Există necesitatea unor inițiative în care oameni simpli transmit mesaje puternice care să ajungă la oameni simpli*” (IIE_9) (IFIS).

¹⁷ https://cdf.md/wp-content/uploads/2021/11/CDF_Monitorizare_web_RO.pdf

- ➔ **Dezvoltarea unui program de consiliere a cuplurilor tinere – proiectul [cuplu.md](https://pentrucuplu.md/)**¹⁸ inițiat de IFIS prezintă o resursă educațională online pentru partenerii de cuplu care răspunde la nevoia de a învăța mai multe despre sine și despre relații. Programul este axat pe 10 lecții pentru cuplurile tinere, iar feedbackul este pozitiv. Au fost realizate și unele materiale video de 7-12 minute în care „*explicam anumite lucruri, recomandam ceva*” (IIE_9); „*ca să prevenim violența, noi trebuie să îi ajutăm pe ambii*” (IFIS, UN Women și UNFPA).
- ➔ **Implicarea preoților în consilierea premaritală a cuplurilor tinere, inclusiv în combaterea violenței față de femei.** A fost dezvoltat un curs cu 3 module pentru a pregăti preoții să consilieze cuplurile tinere. Cursul a fost aprobat de reprezentanții Mitropoliei Chișinăului și a Întregii Moldove. Un grup de preoți din Strășeni a fost instruit privind consilierea cuplurilor tinere. Au fost organizate, de asemenea, ateliere de discuții în cadrul cărora cuplurile de tineri au putut comunica cu preoți, asistenți sociali și reprezentanții IFIS la nivel de comunitate (IFIS, UN Women și UNFPA).
- ➔ **Activități de teatrul social, dezbateri. Teatrul MADE și spectacolele „Nu striga la mine” și „Liberă”** produc schimbări, dar sunt puține – „*măsurile culturale sunt foarte puține*” (IIE_6). Implicarea adolescenților și tinerilor „*cu potențial de schimbare*” care devin agenți ai schimbării în cadrul acestor activități este extrem de necesară – „*generațiile tinere sunt mai deschise, curajoase*” (IIE_2);
- ➔ **Instruirea EMT în domeniul violenței în familie, violenței împotriva copiilor și a violenței împotriva femeilor** în cadrul proiectului EVA. Membrii EMT au fost instruiți despre necesitatea identificării timpurii a cazurilor de violență, desfășurării acțiunilor de prevenire a violenței etc. Realizarea unor astfel de acțiuni a determinat micșorarea intervențiilor de urgență. Numărul raportărilor despre cazurile de violență asupra copiilor și asupra femeilor a crescut, dar nu semnificativ. S-au micșorat în schimb intervențiile de urgență. Astfel, investițiile în acțiunile de prevenire determină impact pe termen lung – „*prevenția costă mai puțin și dă rezultate mai bune în termen lung*” (IIE_3) (UN Women, UNICEF, A. O. „Memoria”, A. O. „Ave Copiii”).

¹⁸ <https://pentrucuplu.md/>

- **Realizarea studiului în domeniul hărțuirii sexuale în învățământul superior** și suportul acordat la 5 universități pentru dezvoltarea politicilor interne de prevenire și combatere a situațiilor de acest gen, dezvoltarea unor planuri instituționale în acest scop pentru următorii 3 ani (CPD);
- **Analiza eficienței spoturilor sociale și a campaniilor de sensibilizare.** Cercetările efectuate de Centrul Internațional „La Strada” au furnizat evidențe care indică o intoleranță mai accentuată față de violență în rândul tinerilor, o constatare pe care au relevat-o în campaniile lor de prevenire a violenței. Astfel, spotul publicitar privind violența psihologică cu mesajul „*Nu e normal să crezi că violența este o normă*” a determinat reacții negative din partea bărbaților care au telefonat și și-au manifestat dezacordul, ei „*considerau că este firesc să verifice telefoanele soțiilor*”. În spotul „*Violența în ochii copilului*”, campanie realizată în 2017 în colaborare cu MAI și IGP, reprezentanții Centrul Internațional „La Strada” au ținut cont de lecțiile învățate și au optat pentru altă viziune atât în realizarea spotului, cât și în promovarea acestuia. Împreună cu reprezentanții MAI și IGP au mers în comunități, la reprezentanții EMT, reușindu-se astfel sensibilizarea specialiștilor – „*a fost o campanie care a sensibilizat bărbații din sistemul poliției, medicinei, primăriilor etc.*” (IIE_8).
- **Dezvoltarea de servicii în funcție de nevoile persoanelor afectate de violență și schimbările care se produc în societate.** De exemplu, Centrul Internațional „La Strada” a început activitatea cu Telefonul de Încredere pentru Femei și Fete, ulterior extinzând serviciile în funcție de necesități. A fost dezvoltat serviciul de asistență juridică, apoi cel de asistență psihologică. Limitarea geografică a determinat crearea echipelor mobile care să se deplaseze în teritoriu în cazurile de infracțiuni privind viața sexuală: (i) echipa de asistență a copilului împotriva exploatarea sexuală și abuzului sexual și (ii) echipa de intervenție în cazurile de violență sexuală asupra femeilor.
- **Disciplina opțională „Relații armonioase în familie”** pentru a preveni violența în rândul adolescenților și a oferi abilități de relaționare empatică, inițial pentru elevii din clasele liceale (10-11), apoi și pentru cei din clasele gimnaziale (8-9). Curricula la disciplina opțională este introdusă în Planul cadru al MEC.¹⁹ Au fost dezvoltate următoarele materiale didactice: un ghid pentru profesori, un suport informațional pentru profesori, un ghid pentru elevi, un caiet al elevilor. Au fost instruite cadrele

¹⁹ https://mecc.gov.md/sites/default/files/suport_metodic_relatii_armonioase_in_familie.pdf

didactice care predau disciplina opțională, or conținuturile sunt sensibile la dimensiunea de gen. Cadrele didactice au fost monitorizate pentru a fi astfel ajutate și ghidate în îmbunătățirea strategiilor de învățare aplicate. Schimbarea și adaptarea conținutului s-au făcut în funcție de modificările cadrului legal-normativ. De asemenea, s-a realizat o evaluare pentru a măsura schimbările pe care le produce disciplina la nivel de cunoștințe, atitudini și practici ale elevilor. Rezultatele cercetării au contribuit la introducerea unor completări ce țin de educația financiară și consimțământul sexual. Cadrele didactice de diferite discipline predau disciplina opțională, iar o parte dintre acestea au devenit persoane de încredere/resursă pentru elevi (Centrul Internațional „La Strada”, Ambasada SUA, UN Women).

- ➔ **Disciplina opțională „Educație pentru socializare juridică”** este un program despre drepturile omului fiind predată în școli. Materia de studiu conține elemente de prevenire a violenței în bază de gen. Curricula la disciplina opțională este introdusă în Planul cadru al MEC.²⁰ Au fost elaborate ghiduri pentru cadrele didactice care predau disciplina. În cadrul orelor sunt implicați și reprezentanții inspectoratelor teritoriale de poliție. Scopul principal al disciplinei opționale este cunoașterea aspectelor legale, a principalelor instituții de drept și conștientizarea de către elevii adolescenți a necesității de a respecta drepturile și obligațiile cetățenești, ceea ce reprezintă un indicator de bază al nivelului de dezvoltare a democrației în societate. Astfel, disciplina opțională contribuie la: (i) promovarea unei mai bune înțelegeri a cadrului normativ în vigoare; (ii) sporirea gradului de respectare a legii prin conștientizare și implicare; (iii) reducerea cazurilor de încălcare a legii de către tineri prin comportament și acțiune responsabilă; (iv) creșterea gradului de percepere de către elevi a normelor și a regulilor pe care urmează să le adopte în timpul procesului de studiu, precum și în societate; (v) informarea cu privire la răspunderea juridică și sancțiunile prevăzute de legislația națională pentru comiterea contravențiilor/infracțiunilor; (vi) reducerea fenomenului delincvenței juvenile, precum și a victimizării în rândul minorilor; (vii) conștientizarea acțiunilor de depășire a situațiilor de risc etc.
- ➔ **Crearea unor echipele mobile** formate din psiholog, asistent social și, uneori, jurist pentru acordarea sprijinului femeilor afectate de violență, inclusiv refugiate. Asistentul social este cel care identifică

²⁰ https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum_epsj-cl.viii_tipar.pdf

supraviețuitoarele și persoanele de risc și face evaluarea transmisă ulterior asistentului social comunitar care, la rândul său, aplică procedura managementului de caz și, în funcție de necesități, direcționează persoana spre servicii. Psihologul organizează sesiuni de informare despre tipurile de violență și despre serviciile specializate, iar ulterior desfășoară sesiuni de consiliere persoanelor care se adresează (sesiuni individuale sau de grup) (UNFPA, OIM etc.).

- ➔ **Cursul „Violența în familie și în bază de gen” destinat mediciniștilor și medicilor practicieni** în cadrul ciclurilor de educație medicală continuă desfășurate la Catedra de medicină legală a Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”. Scopul cursului constă în familiarizarea audiențelor cu fenomenul violenței în familie și în bază de gen, răspunsul sistemului de sănătate la astfel de cazuri. De menționat că acest curs a fost elaborat în corespundere cu standardele internaționale privind răspunsul sistemului de sănătate la cazurile de violență în familie și în bază de gen.
- ➔ **Programele de împuternicire a femeilor subreprezentate în prevenirea și combaterea violenței** (persoane cu dizabilități, persoane în etate). De asemenea oferirea de granturi pentru dezvoltarea unor inițiative locale de prevenire și combatere a violenței în familie și violenței în bază de gen de către grupurile vulnerabile. Violența este mai pronunțată în rândul unor categorii de femei subreprezentate, în plus, are anumite particularități specifice, forme diferite pentru unele grupuri (UN Women și UNFPA, A.O. „HelpAge”).
- ➔ **Dotarea și adaptarea infrastructurii a 11 instituții²¹ medicale pentru a răspunde eficient la cazurile de violență sexuală.** În cadrul acestora au fost create spații sigure dotate cu echipamente de examinare medicală și acordare a suportului medical de urgență – „*în cazul violenței sexuale primele 72 de ore sunt foarte necesare pentru prevenirea sarcinii, pentru prevenirea HIV*” (IIE_1). UNFPA a susținut echiparea cu truse pentru asistență post-viol a tuturor unităților de primire urgență și a maternităților din cadrul instituțiilor spitalicești din municipiul Chișinău și toate centrele raionale, la fel și a CSPT-uri pe întreg teritoriul țării.

²¹ IMSP Institutul Mamei și Copilului Chișinău; IMSP Institutul de Medicină de Urgență Chișinău; IMSP Spitalul Clinic din Bălți; IMSP Spitalul Raional din Edineț; IMSP Spitalul Raional din Cahul; IMSP Spitalul Raional din Comrat; IMSP Spitalul Raional din Căușeni; IMSP Spitalul Raional din Orhei; IMSP Spitalul Raional din Soroca; IMSP Spitalul Raional din Florești; IMSP Spitalul Raional din Hâncești.

- ➔ **Elaborarea și aprobarea protocolului clinic standardizat „Managementul clinic al cazurilor de viol”** cu introducerea lui în curriculumul Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”. În plus, în anul de studii 2022-2023, instruirii privind aplicarea protocolului clinic standardizat a urmat 1000 de medici din diferite domenii. În activități au fost implicați specialiștii din echipele mixte – ginecologi reprezentanți ai secțiilor Unitate Primire Urgență, reprezentanți ai CSPT-urilor, medici legiști și specialiști din Centrele de Sănătate Mintală din toate raioanele și municipiile țării. Ei au fost instruiți în managementul clinic al cazurilor de viol, iar în cadrul activităților au fost efectuate exerciții practice vizând răspunsul sistemului de sănătate la cazurile de violență sexuală atât printre adulți, cât și printre copii (Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, UNFPA, Centrul Internațional „La Strada”).
- ➔ **Programe de prevenire a abuzului sexual, bullyingului din perspectiva vulnerabilității fetelor și a băieților.** Ambele categorii sunt supuse riscurilor, dar în mod diferit. Este implementat Programul „12 plus”²²: instrumente de baza adaptate pentru fete și băieți separat și abordează vulnerabilitatea multiplă (CNPAC).
- ➔ **Programul de prevenire a violenței digitale în rândul copiilor – siguronline.md.**²³ Programul informează și promovează utilizarea în condiții de siguranță a Internetului de către copii cu sprijinul și implicarea specialiștilor, părinților și cadrelor didactice. Portalul este unul informativ și interactiv și conține sfaturi utile despre cum se pot proteja copiii de conținuturi și/sau acțiuni cu caracter abuziv în mediul virtual. De asemenea, portalul își propune dezvoltarea atitudinii responsabile la copii și oferă posibilitatea de a raporta despre un eventual abuz. Portalul propune sfaturi practice pentru evitarea acțiunilor și comportamentelor riscante ale copiilor pe Internet. Părinții și profesorii pot apela la specialist/consultant pentru a cere sfaturi (Centrul Internațional „La Strada”).
- ➔ **Programul de prevenire a agresivității și comportamentului violent la copiii de vârstă școlară pentru copii și părinți.** Programul urmărește dezvoltarea abilităților de comunicare asertivă și nonviolentă la copiii care nu știu cum să comunice și să socializeze cu succes – „*ei nu au metode constructive de a interacționa și soluționa problemele*” (IIE_15),

²² <https://12plus.md/>

²³ <https://siguronline.md/>

inclusiv dezvoltarea abilităților părinților de a comunica cu copiii. În cadrul programului sunt implicate și cadrele didactice, acestea fiind instruite să gestioneze cazurile de violență din mediul școlar. Programul este implementat în 16 instituții de învățământ din 4 raioane de către P4FC și Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică și Serviciile raionale de asistență psihopedagogică.

➔ **Dezvoltarea programelor de asistență și consiliere pentru agresiile familiale.** Au existat mai multe inițiative de dezvoltare a programelor A.O. „Centrul Național de Formare, Asistență, Consiliere și Educație din Moldova” (CNFACEM) în mun. Chișinău, A.O. Artemida în Drochia, A.O. Stimul în Ocnîța, etc. Aceste inițiative însă nu au fost durabile. La moment este funcțional doar programul A.O. Artemida. Serviciile de asistență și consiliere specializată au fost oferite gratuit și s-au desfășurat săptămânal, de luni până sâmbătă, conform orarului elaborat în comun cu beneficiarii programului. Admiterea la serviciile prestate s-a realizat: 1. în baza hotărârii instanței de judecată care obligă agresorul să urmeze programul de consiliere sau în baza cererii individuale a beneficiarului; 2. ca urmare a referirii de către asistentul social, ofițerul de sector sau de către alt membru al echipei multidisciplinare de la locul de trai; 3. în baza unei cereri de înscriere benevolă. Programul de consiliere a cuprins ședințe individuale și de grup desfășurate cu scopul de a orienta participanții să înțeleagă esența, rădăcinile, interconexiunile și impactul acțiunilor violente, dar și necesitatea schimbării comportamentelor abuzive și să înceapă să facă aceste schimbări, prin aplicarea instrumentelor, exercițiilor și metodelor învățate. Subiectele abordate în cadrul orelor săptămânale: I: Nonviolența, II: Comportamentul neamenințător, III: Respectul, IV: Încrederea și susținerea, V: Onestitate și responsabilitate, VI: Responsabilitate parentală, VII: Responsabilitate comună, VIII: Parteneriat economic, IX: Respectul sexual, X: Negocierea și corectitudinea.

**SĂNĂTATEA
SEXUAL-REPRODUCTIVĂ**

3.1. Tendințe de schimbare în domeniul sănătății sexual-reproductive

Activitățile în domeniul sănătății sexual-reproductive sunt parte a *Programului național privind sănătatea și drepturile sexuale și reproductive pentru anii 2018-2022* (Hotărârea Guvernului nr. 681/2018) și a *Programului național privind sănătatea și drepturile sexuale și reproductive pentru anii 2023-2027* care a fost elaborat și urmează a fi aprobat. Din 2015 până în prezent au fost întreprinse acțiuni pe mai multe domenii ale sănătății sexual-reproductive: planificarea familială; avortul în condiții de siguranță; asistența mamei și a copilului; prevenirea și managementul infecțiilor cu transmitere sexuală, inclusiv HIV/SIDA; profilaxia și depistarea precoce a cancerului mamar etc.

Sectorul de sănătate a făcut pași concreți pentru a ajusta cadrul legislativ și normativ care ar facilita sporirea accesului la servicii de calitate prestate populației, cu respectarea principiilor de echitate și nediscriminare. Este de menționat importanța asigurării accesului la servicii de calitate în domeniul sănătății sexual-reproductive care presupune prezența infrastructurii adaptate, inclusiv la necesitățile persoanelor cu dizabilități, ambianței corespunzătoare în care se prestează serviciile, disponibilitatea echipamentelor și consumabilelor necesare pentru asigurarea unui act medical care ar răspunde tuturor exigențelor etc.

Pentru a forma și consolida capacitățile personalului medical implicat în acordarea serviciilor de sănătate sexual-reproductivă de calitate, un accent deosebit s-a pus pe adaptarea curriculumului universitar și postuniversitar, în special a componentelor de pregătire a medicilor de familie, și curriculumului de instruire a personalului medical mediu; elaborarea protocoalelor clinice naționale și standardizate, standardelor, ghidurilor aliniate cerințelor internaționale.

Pandemia COVID-19 a determinat necesitatea aplicării unor abordări inovative în prestarea unor servicii de sănătate, inclusiv a serviciilor de sănătate sexual-reproductive, fiind implementate inițiative de pilotare a serviciilor de avort la distanță/prin telemedicină, servicii de educație pentru sănătate și consiliere psihologică la distanță a tinerilor, a persoanelor în etate etc.

Un punct forte în asigurarea sănătății sexual-reproductive țin de achiziționarea contraceptivelor pentru grupurile vulnerabile de populație din bugetul de stat (circa 3 milioane de lei anual) pentru 12 categorii de grupuri vulnerabile care pot beneficia gratuit de aceste mijloace²⁴. Produsele de contracepție sunt oferite gratuit beneficiarilor eligibili, în conformitate cu actele normative (adolescenților și tinerilor cu vârsta de până la 24 ani; femeilor din grupul de risc obstetrical; femeilor din grupul de risc somatic; femeilor care au efectuat un avort la cerere pe parcursul ultimului an; persoanelor HIV pozitive și celor din grupurile cu risc sporit de infectare cu HIV; supraviețuitoarelor abuzului sexual, pentru contracepția de urgență; supraviețuitoarelor traficului de ființe umane; supraviețuitoarelor situațiilor excepționale, de criză umanitară sau urgențe de sănătate publică; persoanelor cu statut de refugiat, de beneficiar de protecție umanitară în RM; solicitanților de azil; apatrizilor, migranților; persoanelor cu dizabilități, inclusiv persoanelor cu dizabilități din cadrul instituțiilor rezidențiale; persoanelor cu probleme de sănătate mentală etc.). În perioada pandemiei COVID-19, practic toată populația de vârstă reproductivă a fost eligibilă pentru obținerea gratuită în cadrul asistenței medicale primare a contraceptivelor, beneficiind, în același timp, și de consiliere în planificarea familială. Cu toate acestea, nu există progrese în domeniul prevenirii bolilor sexual-transmisibile în rândul tinerilor – „din pandemia COVID 19 avem o creștere și e necesar de lucrat mai mult cu grupurile vulnerabile” (IIE_11).

Datorită eforturilor depuse pe parcursul ultimilor ani, s-a îmbunătățit calitatea serviciilor de întrerupere a sarcinii. S-a diminuat ponderea avortului la adolescente de 15-19 ani – „rata nașterilor la adolescente, a avorturilor în rândul tinerelor s-a redus cu 1/3” (IIE_11). Deși serviciile sigure de avort sunt parte a pachetului de servicii esențiale de sănătate necesare a fi menținute și prestate în situații de criză și urgențe de sănătate, accesul la serviciile de consiliere și avort sigur a fost mai limitat la nivel național pe parcursul crizei pandemice. Pentru redresarea situației a fost readaptată modalitatea prestării serviciului prin aplicarea abordărilor inovative (telemedicină) în prestarea serviciilor de avort medicamentos.

Pentru a preveni cancerul cervical, în 2017, în RM fost introdus vaccinul împotriva HPV. În cadrul Institutului Mamei și Copilului a fost creată Unitatea de Coordonare a Implementării Screeningului de Col Uterin și Centrul Național de Referință în Colposcopie.

²⁴ <https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/11/Ordin-nr.-555-din-16-iunie-2020-Cu-privire-la-asigurarea-populatiei-din-grupurile-vulnerabile-de-virsta-reproductiva-cu-contraceptive.pdf>

În contextul analizei ratei de acoperire cu vaccin s-a constatat că vaccinarea anti-HPV are o rată de acoperire încă insuficientă și că e necesară o comunicare mai eficientă a specialiștilor cu populația-țintă pentru a explica beneficiile vaccinării.

Printre realizările cheie ale sectorului de sănătate în domeniul protecției sănătății tinerilor și asigurării accesului la servicii a fost crearea și extinderea rețelei CSPT/Rețeaua Youth Clinic (CSPT/YK). În prezent activează 41 de CSPT/YK în toate raioanele și municipiile din țară, acestea oferind, la fel, servicii de sănătate sexuală și reproductivă adolescenților și tinerilor până la 24 de ani, o atenție sporită acordându-se sănătății preconcepționale și prevenirii sarcinii. Eforturile complexe depuse de către CSPT/YK pentru a asigura dreptul adolescenților și tinerilor la informații și servicii adaptate nevoilor lor de vârstă au contribuit esențial în decursul ultimilor ani la ameliorarea (în pofida lipsei programelor specifice complexe obligatorii de educație pentru sănătate în curricula școlară) unor indicatori majori privind sănătatea adolescenților.

Violența în bază de gen constituie un domeniu prioritar al activității CSPT/YK, întrucât tinerii au o încredere „mai mare” în aceste servicii. Spre CSPT sunt referite pentru reabilitare victimele diverselor cazuri de violență în bază de gen. Specialiștii CSPT asistă și părinții ori familia în cazurile de violență a adolescenților subliniind că și „tații sunt traumatizați, în situațiile de violență sexuală a copiilor, învinuindu-se că nu au putut ajuta” (IIE_11).

Specialiștii din cadrul CSPT/YK au accentuat că, de fapt, cazurile de violență în bază de gen „ajung la noi cu mare întârziere”, unele cazuri sunt identificate ocazional – „cazuri de 2-3 ani cu sechele psihosociale” (IIE_11). Un motiv al neadresării în situațiile de violență sexuală a adolescenților, în opinia experților, îl constituie raportarea obligatorie.

Un alt domeniu important ține de instruirea medicilor de familie și ginecologilor pentru încurajarea parteneriatului la naștere și controlul post-natal. S-a menționat că există studii care demonstrează că parteneriatul prenatal crește probabilitatea ca tații să se implice în creșterea și îngrijirea copilului.

În ultimii ani în RM s-au desfășurat numeroase acțiuni de dezvoltare a programelor de educație pentru sănătate cu integrarea educației sexuale atât în programa școlară obligatorie, cât și în cea opțională, la fel și în cadrul activităților extracurriculare. În acest context, experții au semnalat necesitatea de a analiza impactul acțiunilor desfășurate pentru a revizui

și actualiza curricula școlară după caz, de a identifica și evalua modul în care acestea au influențat calitatea educației sexuale în contextul curriculumului școlar obligatoriu (Biologie, Dezvoltare personală), și a disciplinelor opționale (Educație pentru sănătate, Educație pentru echitate de gen și șanse egale, Educație pentru drepturile omului și cetățenie democratică). De asemenea este indicată și analiza impactului predării disciplinei obligatorii „Decizii pentru un mod sănătos de viață” în învățământul profesional tehnic din RM.

Campaniile de informare și comunicare pentru promovarea sănătății sexual-reproductive, per general, au un caracter episodic, dependent în mare parte de sursele externe de finanțare, în opinia experților. În unele cazuri, campaniile de comunicare realizate nu sunt corelate și cu rezultatele unor studii axate pe cunoștințe, atitudini, practici ale populației care ar permite măsurarea nu doar a acoperirii populației țintă cu măsuri de informare, dar inclusiv și a impactului intervențiilor de informare și comunicare asupra schimbării nivelului de cunoștințe, atitudini și comportament. Nu mai puțin important este și următorul aspect: campaniile de sensibilizare vor fi în măsură să determine schimbări în comportamentul populației dacă vor fi însoțite de programe de comunicare care să producă schimbări de lungă durată. Caracterul continuu este critic pentru a determina schimbări de comportament. A fost pusă în discuție și obligația de a fi sinceri cu tinerii în domeniul sănătății sexual-reproductive și a evita mesajele care se exclud reciproc – „sarcina trebuie prevenită, dar nu spunem nimic despre prezervative” (IIE_11).

Experții intervievați au subliniat că în sănătatea sexual-reproductivă aspectele de gen sunt evidente atât în ceea ce privește atitudinile, valorile, cât și practicile. Astfel, în societate continuă să predomină prejudecăți, stereotipuri și mituri privind sănătatea sexual-reproductivă – „fata trebuie să fie virgină pe de o parte, pe de altă parte, nu prietenesc că este virgină. O dualitate și un haos total, transmis și promovat” (IIE_3). Aceste prejudecăți și stereotipuri generează probleme serioase atât la nivel de sănătate mintală, cât și la nivel comportamental – consum de alcool, substanțe etc., în mod special, în rândul băieților. Un alt stereotip de gen care afectează adresabilitatea bărbaților la servicii medicale, inclusiv a tinerilor la servicii de sănătate sexual-reproductivă, ține de faptul că „bărbatul nu trebuie să se jeluie de sănătate, el trebuie să fie unul puternic” (IIE_11).

3.2. Implicarea băieților în acțiunile de promovare a sănătății sexual-reproductive

Tinerii constituie grupul țintă al acțiunilor de sănătate sexual-reproductivă întreprinse de instituțiile de stat și cele ale societății civile, inclusiv al agențiilor ONU – „*în discuțiile pe care le avem actualmente cu CNAM, am introdus un indicator care să măsoare cota băieților care se adresează la servicii medicale, ca să creștem adresabilitatea din partea acestora*” (IIE_3). Experții au evidențiat că băieții constituie în jur de 35% dintre beneficiarii CSPT/YK, însă la Linia Verde a CSPT/YK „*ei reprezintă în jur de 60 la sută din solicitanți, fapt ce indică că ei au nevoie, ar solicita ajutor, dar anonim. E dificil pentru un băiat să recunoască că are o problemă și să se adreseze după ajutor*” (IIE_11).

Reprezentantul CSPT/YK a semnalat că numărul băieților care se adresează pentru servicii tinde să crească după diverse campanii de sensibilizare și acțiuni de educație parentală. În cadrul acestor acțiuni se pune accent pe „*implicarea bărbaților medici și tați, dar este mai greu. Mamele sunt mai deschise*” (IIE_11).

3.3. Măsurarea impactului

În domeniul sănătății sexual-reproductive au fost efectuate unele studii, în mod regulat. Spre exemplu, în RM s-au realizat 3 runde ale studiului „*Comportamentele și percepțiile legate de sănătate ale adolescenților*” (HBSC Moldova, Neovita)²⁵ care permit înțelegerea diferențelor de gen privind comportamentele de sănătate și cele de risc (consumul de alcool, drogurile, violența, hărțuirea sexuală etc.). Experții în domeniul sănătății tinerilor au subliniat că imaginea de gen promovată în societate influențează direct sănătatea. Rezultatele studiului menționat mai sus au constatat mai multe domenii de intervenție, unul fiind alimentația și atitudinea față de greutatea corpului – „*fetele sunt subponderale și băieți supraponderali din cauza imaginii de gen promovată în societate, că băiatul trebuie să fie puternic și fetele trebuie să fie gingașe*” (IIE_3). Rezultatele cercetărilor sunt confirmate și de datele Clinicilor mobile pilotate de Centrul Național de Resurse „Neovita”, conform cărora 80% din fetele testate în școlile profesionale suferă de anemii (IIE_11). Respectiv, actualmente specialiștii sunt în căutarea unor mesaje care să promoveze o dietă echilibrată și care să fie diferite pentru fete și băieți – „*rezultatele acestui studiu ne-au marcat foarte mult și acum căutăm mesajele*” (IIE_3).

²⁵ Health Behaviour in School-aged Children

A fost evidențiată și importanța repetării studiului „*Generații și Gen*” realizat de către UNFPA pentru a cunoaște schimbările privind autonomia de decizii în sănătatea reproductivă – „*procentul femeilor care iau decizii independente cu privire la contracepție, activitate sexuală și prestarea serviciilor*” (IIE_11).

3.4. Bune practici și inițiative de impact

- ➔ **Abordarea integrativă în inițiativa de promovare a vaccinării HPV** de către UNICEF prin: (i) programe de prevenție și combatere a bullyingului în școală; (ii) programe de educație parentală pentru părinții adolescenților în care a fost introdus și aspectul de vaccinare și necesitatea vaccinării HPV; (iii) lucru la direct cu CSPT/YK care au promovat vaccinarea de facto; (iv) intervenții *edutainment* – educare prin joacă. Astfel, au fost aplicate diferite modalități: jocuri intelectuale axate și pe vaccinarea HPV, teatrul social axat pe bullying și vaccinare. Suplimentar la aceste acțiuni au fost desfășurate activități cu MS și Comisia parlamentară protecție socială, sănătate și familie și s-a ajuns la consens ca începând cu 2022 să fie vaccinați și băieții împotriva HPV. Nivelul de vaccinare împotriva HPV în rândul băieților este redus, inclusiv din cauza unor mituri existente. Ca urmare a intervențiilor, rata la vaccinare la HPV a crescut cu 11 p.p. în 2022, aceasta însă este mai mică cu 1,0 p. p. în comparație cu perioada de până la declanșarea pandemiei COVID-19. Eforturile de informare și sensibilizare continuă prin campanii în comunități în 12 unități administrativ-teritoriale cu mesaje pentru elevi, cadre didactice, autorități publice locale, asistenți sociali și lucrătorii medicali. Rata de acoperire cu vaccinul HPV rămâne joasă: cu 1 doză – 50% și cu a doua doză – 60%.
- ➔ **Clinicile mobile ale CSPT/YK.** Rețeaua celor 41 de CSPT/YK propune servicii medicale integrate și asistență psihosocială adolescenților și tinerilor, în mod special, din grupurile vulnerabile. CSPT/YK au 7 domenii prioritare de sănătate și dezvoltare a adolescenților și tinerilor, unul din acestea fiind asistență medicală și psihosocială pentru a identifica riscurile și pentru a preveni sarcinile nedorite. Pentru a ajunge la adolescenții și tinerii din mediu rural care nu se pot deplasa în centrele raionale, or „*85 la sută din sarcinile la adolescente sunt în mediul rural*” (IIE_11), actualmente, sunt pilotate 2 clinici mobile (în municipiul Chișinău și în raionul Cimișlia) care oferă servicii medicale ginecologice și servicii psi-

hologice. De asemenea, CSPT/YK au dezvoltate parteneriate cu diferite instituții publice și private care oferă instruire și consultații: (i) pentru asistenții parentali profesioniști și părinții educatori privind dezvoltarea sexuală, sănătatea mintală; (ii) pentru mamele din Centrele maternale; la necesitate, fac referirea adolescenților și tinerilor spre alte servicii existente. Specialiștii Centrului „Neovita” au elaborat recent un *Standard de conduită integrată a sarcinii, nașterii și perioadei postnatale la adolescențe*, unde argumentează necesitatea asistenței psihosociale în perioada sarcinii la adolescente și necesitatea unei persoane de suport în primele săptămâni de sarcină împreună cu serviciile care există la nivel de comunitate.

- ➔ **Introducerea disciplinei opționale „Educație pentru sănătate”** în Planul cadru al MEC. A fost elaborată curricula de instruire și au fost revizuite unitățile de conținut din curriculă de 2 ori în ultimii 8 ani (UNFPA).

POLITICI FAMILIALE

4.1. Schimbările în politicile și programele naționale

Guvernul RM, împreună cu Parlamentul, au lansat mai multe politici publice pentru a extinde opțiunile pentru familiile cu copii și a le sprijini în realizarea concilierii vieții profesionale și celei de familie. În anul 2022 a fost adoptată *Legea nr.367 /2022 cu privire la serviciile alternative de îngrijire a copiilor* care stabilește cadrul normativ de creare, organizare și funcționare a serviciilor alternative de îngrijire a copiilor cu vârsta de până la 3 ani. De asemenea a fost aprobat *Programul național pentru protecția copilului pentru anii 2022-2026*²⁶ care prevede consolidarea capacităților părinților și familiilor pentru creșterea și îngrijirea copilului, prin asigurarea accesului la servicii și programe de educație parentală acreditate. Cu scopul de a susține familiile a fost elaborat *Programul național de extindere a serviciilor alternative de îngrijire a copiilor pentru perioada 2023-2027* care urmărește aproape dublarea numărului de copii în învățământul timpuriu, pentru a oferi oportunități părinților care lucrează, în special femeilor, de a reveni activ de piața forței de muncă, deoarece rata de ocupare a femeilor cu vârsta cuprinsă între 20 și 44 de ani care îngrijesc copii este relativ scăzută.

Prin *Legea nr. 46/2022*²⁷ s-au operat modificări la cadrul legislativ, angajatorilor fiindu-le atribuit dreptul de a oferi salariaților care au copii cu vârsta de până la 3 ani servicii de îngrijire a acestora pentru a asigura reconcilierea vieții profesionale cu cea de familie. Iar prin *Hotărârea Guvernului nr. 572 din 02.08.2023*²⁸ a fost aprobat cadrul regulator cu privire la: (i) organizarea și funcționarea serviciilor alternative de îngrijire a copiilor organizate de angajator la locul de muncă; (ii) organizarea și funcționarea serviciilor alternative de îngrijire individualizată a copiilor; (iii) organizarea și funcționarea serviciilor alternative de îngrijire a copiilor de tip familial. Actualmente, împreună cu partenerii de dezvoltare, aceste servicii sunt pilotate, urmând să fie aduse îmbunătățiri ale cadrului legislativ-normativ, după pilotarea serviciilor. S-a evidențiat că „*dacă vrem să împrumutăm femeile, noi trebuie să ne axăm și pe partea de asigurare a serviciilor de*

²⁶ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131899&lang=ro

²⁷ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130448&lang=ro

²⁸ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139046&lang=ro

îngrijire, asta e una dintre dimensiunile-cheie pe care noi am activat în ultima perioadă” (IIE_10).

Semnificativă este și decizia Guvernului de a aloca până la 10 milioane de lei pentru Programul „Satul European”, în anul 2023, în scopul fortificării infrastructurii de creșe și grădinițe și extinderii numărului de locuri de îngrijire a copiilor de până la 3 ani²⁹. De această finanțare vor beneficia peste 20 de grădinițe care vor deschide servicii de îngrijire a copiilor cu vârsta de până la 3 ani. În rezultat, capacitatea instituțiilor preșcolare va crește cu aproximativ 350-400 de locuri noi pentru copiii de până la 3 ani.

Experții au evidențiat modificările legislative efectuate prin Legea nr. 241/2023³⁰ pentru a oferi mai multă flexibilitate taților care vor putea astfel solicita concediul de paternitate – *„am extins perioada în care tații pot solicita și beneficia de concediul de paternitate de 15 zile, în primele 56 de zile, până la 12 luni”* (IIE_4). De asemenea, au fost extinse drepturile pentru părinții adoptatori de a beneficia de concediul paternal plătit conform opțiunilor prevăzute de legiuitor. Tații adoptivi pot, de asemenea, solicita concediul de paternitate plătit de 15 zile la nivel de 100% din salariul tatălui în cele 12 luni de la adopție. Astfel, unii experți au subliniat că *„dacă concediul paternal devine o normă, o parte a culturii societății, atunci schimbările în societatea noastră vor veni mai rapid”* (IIE_3). În același timp, s-a accentuat că există însă provocări în implementarea acestui aspect pentru că nu toți angajatorii le permit lucrătorilor să beneficieze de acest concediu paternal – *„ne sună și ne spun diferite situații în care angajatori refuză să dea acest concediu taților, chiar dacă este prevăzut de lege și este dreptul legal al tatălui de beneficia”* (IIE_10).

Prin Legea nr. 353/2022³¹ s-a flexibilizat activitatea de muncă în perioada aflării în concediu de maternitate, ceea ce le permite femeilor să lucreze și să beneficieze și de indemnizație, și de salariu în timpul acestui concediu. Astfel, femeile au dreptul de a continua sau de a relua activitatea de muncă în baza cererii scrise, cu prezentarea concluziei medicale privind starea de sănătate, eliberată de către instituția medico-sanitară, și de comun acord cu angajatorul.

Prin Legea nr. 195/2022³² în Codul Muncii au fost incluse modalități/formule flexibile de muncă fiind oferite exemple concrete care includ: utilizarea muncii la distanță, a muncii la domiciliu, a regimului flexibil de muncă,

²⁹ <https://satuleuropean.gov.md/>

³⁰ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138657&lang=ro

³¹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134946&lang=ro

³² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132553&lang=ro

a timpului de muncă parțial sau a săptămânii de lucru comprimate. Respectiv, cadrul normativ a fost completat cu prevederea conform căreia *„angajatorul poate să refuze doar în niște condiții foarte obiective, în scris și cu argumente foarte clare, de ce nu poate un angajat sau altul să beneficieze de ore flexibile de muncă”* (IIE_10). Tot prin acest act normativ s-a instituit prevederea cu referire la concediul parțial plătit pentru îngrijirea copilului care poate să fie folosit de ambii părinți alternativ, în fracțiuni, conform disponibilității fiecăruia, cu condiția să nu se suprapună fracțiunile. Acest concediu se include în vechimea în muncă, inclusiv în vechimea în muncă specială, și în stagiul de cotizare.

Urmare a modificărilor operate prin actele normative Legea nr. 241/2023³³ familiile cu copii unde părinții dețin statutul de persoane asigurate beneficiază deja de 3 opțiuni de concedii pentru îngrijirea copilului: 1. concediul pentru îngrijirea copilului până la împlinirea vârstei de 3 ani a copilului cu un quantum lunar al indemnizației de 30% din venitul mediu lunar asigurat realizat în ultimele 12 luni calendaristice premergătoare lunii producerii riscului asigurat al părintelui (mama sau tata, cel care de jure își ia concediul); 2. concediul pentru îngrijirea copilului pentru o perioadă de 24 de luni cu un quantum lunar al indemnizației de 60% din venitul mediu lunar asigurat realizat în ultimele 12 luni calendaristice premergătoare lunii producerii riscului asigurat al părintelui. Pentru perioada concediului pentru îngrijirea copilului după expirarea celor 24 de luni de concediu și până la împlinirea vârstei de 3 ani a copilului, indemnizația lunară pentru creșterea copilului nu se acordă; 3. Concediul pentru îngrijirea copilului pentru o perioadă de 12 luni cu un quantum lunar al indemnizației pentru creșterea copilului de 90% din venitul mediu lunar asigurat realizat în ultimele 12 luni calendaristice premergătoare lunii producerii riscului asigurat. Pentru perioada concediului pentru îngrijirea copilului după expirarea celor 12 de luni de concediu și până la împlinirea vârstei de 3 ani a copilului, indemnizația lunară pentru creșterea copilului nu se acordă – *„noi pe lângă faptul că am flexibilizat concediul de îngrijire, am oferit posibilitatea ca părinții să păstreze indemnizația. Volumul total indemnizații se păstrează, doar se schimbă procentul cuantumului anual pe care tu-l primești, dar în final ai aceeași sumă, dar alegi opțiunea care ți se potrivește”* (IIE_10).

Prin Legea nr. 107/2022³⁴ au fost operate modificări care obligă angajatorul să asigure egalitatea de remunerare între salariații bărbați și

³³ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138657&lang=ro

³⁴ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131234&lang=ro

femei – „*au fost introduse pentru prima dată în legislație definiții cu privire la ce înseamnă plata egală, ce înseamnă plată pentru muncă egală și ce înseamnă plată pentru muncă de valoare egală. Pentru că asta era practic cea mai mare reticență din partea autorităților*” (IIE_10).

De asemenea prin Legea nr. 74/2023³⁵ au fost aprobate prevederi legislative ce vizează obligațiunile angajatorilor de a preveni discriminarea și hărțuirea sexuală la locul de muncă.

Toate schimbările enumerate care au fost făcute în cadrul normativ-legislativ au scopul de a oferi mai multe oportunități pentru femei și bărbați, de a îmbina armonios rolurile parentale cu cele profesionale, dar și de a încuraja tații să participe activ la îngrijirea și creșterea copiilor.

Nu în ultimul rând, experții au subliniat și importanța adoptării *Strategiei intersectoriale de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale pentru anii 2016-2022*³⁶. Totuși, strategia dată nu a avut o implementare pe măsură – „*nu s-a dus până la capăt, dar dacă noi vrem să facem egalitate de gen trebuie să facem educație parentală, nu doar campanii și politici*” (IIE_13); „*pe dezvoltarea abilităților parentale – nu s-a făcut nimic. Nici femeile, nici bărbații nu beneficiază*” (IIE_12).

4.2. Măsurarea impactului

În RM sunt necesare studii care ar releva impactul politicilor familiale asupra populației, în mod special asupra femeilor de diferite vârste, din diferite domenii economice, femei cu dizabilități etc. S-a evidențiat, la fel, necesitatea datelor administrative și a statisticilor periodice, dar și a unor studii axate pe tematici specifice privind afirmarea femeilor în unele domenii (STEM, armata națională, poliție etc.). Studii axate pe măsurarea impactului politicilor adoptate asupra familiei nu există.

4.3. Bune practici și inițiative de impact

- **Programul de educație parentală sensibilă la nevoile băieților și de schimbare a comportamentelor.** Programul este pilotat de IFIS în 6 grupuri, în 6 instituții de învățământ din 3 unități administrativ-teritoriale pentru ca părinții să știe cum să răspundă mai bine nevoilor băieților la etapa 5-7 ani – „*printr-un set de întâlniri foarte simple, foarte amuzante îi ajutăm pe mame și pe tați, în comun, să înțeleagă că băieții lor au ne-*

³⁵ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136606&lang=ro

³⁶ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=95476&lang=ro

voie de timp calitativ, că ei trebuie disciplinați, dar nu trebuie pedepsiți și că ei au nevoie de modele pozitive” (IIE_9). În cadrul programului formatorii explică părinților cum vorbesc băieții prin comportamentul lor despre emoțiile trăite, evidențiază vulnerabilitățile specifice la care sunt expuși băieții (consumul de alcool, drogurile, comportamentul violent etc.) (IFIS și UNFPA).

- ➔ **Programul de suport privind inițierea serviciilor alternative de îngrijire a copiilor la domiciliu** implementat de Asociația Femeilor Antreprenoare din Moldova în parteneriat cu organizația internațională de caritate Street Child și cu susținerea financiară a Organizației Internaționale a Muncii.³⁷ Acest proiect urmărește implementarea unui model de furnizare a serviciilor de îngrijire a copiilor la domiciliu.
- ➔ **Susținerea sectorului privat și a celui neguvernamental în implementarea politicilor prietenoase familiei la locul de muncă și dezvoltarea afacerilor/serviciilor pentru activități de îngrijire atât a persoanelor adulte dependente, cât și a copiilor.** UNFPA și UN Women au încheiat acorduri de colaborare cu sectorul privat cu scopul de a implementa politici prietenoase familiei la locul de muncă pentru angajați: un program de lucru flexibil, implicarea taților în creșterea copilului, programe de sănătate pentru angajați, spații pentru alăptare și camere de odihnă pentru copii la locul de muncă, creșe și grădinițe deschise la locul de muncă.
- ➔ **Programul de educație parentală „CONNECT. Adolescența pe înțelesul părinților”** destinat părinților și persoanelor care se ocupă de îngrijirea primară a preadolescenților și adolescenților (10-19 ani). Scopul programului CONNECT este axat pe dezvoltarea transversală a 5 competențe fundamentale ale părinților/reprezentanților legali/îngrijitorilor, astfel încât aceștia să poată răspunde necesităților adolescenților privind: (i) asigurarea echilibrului dintre nevoia de conectare/apropiere și cea de separare/individualizare; (ii) echilibrarea nevoii de monitorizare a părintelui și nevoii de autonomie; (iii) negocierea limitelor și regulilor în funcție de capacitățile de gestionare și gradul de maturitate/responsabilitate; (iv) sprijinirea în explorarea și înțelegerea realității prin deschidere, disponibilitate față de lumea lui; (v) facilitarea accesului la servicii și persoane de încredere. Programul „CONNECT. Adolescența pe înțelesul părinților”

³⁷ <https://afam.md/8804/?lang=en>

vine să ajute părinții/reprezentanții legali/îngrijitorii să identifice corect schimbările care au loc în viața copiilor și să-și dezvolte competențe care le pot asigura adolescenților contextul potrivit pentru a învăța cum să devină persoane responsabile, pentru a se defini pe sine și a-și găsi propriul lor drum în viață. În perioada martie-mai 2021, programul a fost pilotat în format online, din cauza situației pandemice. CNPAC care a dezvoltat acest program de educație parentală și-a dorit să evalueze cunoștințele, atitudinile și competențele beneficiarilor de educație parentală, inclusiv să valideze programul. Pentru realizarea activităților de evaluare, a fost efectuat un studiu axat pe evaluarea cunoștințelor, atitudinilor și competențelor părinților cu preadolescenți și adolescenți înainte ca aceștia să beneficieze de programul de educație parentală (studiul Baseline), precum și evaluarea impactului programului de instruire asupra părinților, inclusiv evaluarea eficienței acestuia în opinia părinților, formatorilor și adolescenților după instruire (studiul Endline) (CNPAC și UNICEF Moldova).

**IMPLICAREA
BĂRBAȚILOR ÎN VIAȚA
DE FAMILIE ȘI ÎN
CREȘTEREA
ȘI EDUCAREA COPILOR**

5.1. Tendințe de schimbare în implicarea taților în viața de familie și în creșterea și educarea copiilor

Printre schimbările care se produc în comportamentul bărbaților s-a evidențiat numărul în creștere al taților care aleg să beneficieze de concediul paternal. În anul 2023, de concediul de paternal de 14 zile au beneficiat 4006 de tați – „s-a majorat numărul bărbaților care au luat concediu, și acesta este un criteriu care vorbește despre faptul că inițiativa este înțeleasă și susținută de către tați și ei cu plăcere se implică” (IIE_4).

Unii experți însă au notat și schimbări în cadrul companiilor private și a unor instituții publice care susțin implicarea bărbaților, taților în viața de familie:

- (i) Compania Orange în cadrul căreia se organizează Clubul taților – „din orele de muncă – 2 ore, nu sâmbăta, nu duminica” (IIE_9);
- (ii) IGP care a organizat Clubul taților pentru angajați. Polițiștii care participă își împărtășesc experiența de a educa copii – „cât le e de greu lor să facă chestia aceasta. Pentru că mulți dintre ei sunt foarte duri cu copiii lor, pentru că sunt absenți. Și ei compensează absența lor, prin seriozitate și duritate” (IIE_9).

Au fost menționate și inițiativele personale ale bărbaților de a se organiza și crea „cluburi de discuție” axate pe nevoile lor specifice – „am cunoscut un grup de bărbați care sunt niște prieteni, toți cu afaceri, studii, cu un nivel de implicare destul de înalt. Dar ei se întâlnesc o dată în două săptămâni și invită pe cineva care le povestește lor ceva interesant. Dar numai pentru bărbați”, „erau cumva tare dornici să poată pune niște întrebări într-un spațiu sigur” (IIE_9). Astfel, unii experți au fost invitați pentru a le explica și discuta probleme ce țin de (i) educația taților și (ii) egalitatea de gen – „eu le-am povestit o dată despre tați, a doua oară despre egalitatea de gen” (IIE_9).

5.2. Implicarea bărbaților în viața de familie și în creșterea și educarea copiilor

Implicarea taților în viața de familie, inclusiv în creșterea și educația copiilor, se produce, dar „*cu pași lenți*”. Experții au evocat inițiativele și acțiunile întreprinse de diverse organizații ale societății civile pentru implicarea taților atât prin programele de educație parentală – „*am atras o atenție mai mare acestui aspect de implicare a taților în educația copiilor atât în Programul CONECT adresat adolescenților, cât și în cel de Reguli și siguranță pentru preșcolari și școlari mici (de la 3, la 10 ani)*” (IIE_13), cât și prin diversele modalități aplicate în cadrul Clubului taților – „*este foarte important să lucrăm și cu bărbații~ nu să-i educăm, dar să-i ghidăm*” (IIE_17).

Organizarea unor activități doar pentru tați este o necesitate, însă este dificil de coordonat și implementat în practică „*pentru că bărbații sunt ocupați, ei au de lucru*” (IIE_9). De obicei, se implică mai frecvent tații cu studii superioare, din mediul urban, din familiile unde ambii sunt angajați în câmpul muncii. În acest scop, s-a indicat că „*trebuie să depunem un efort mai mare pentru a aduce tații la activități*” (IIE_11). Pentru a reuși este oportun de aplicat abordarea incluzivă, bazată pe nevoile taților – „*cum să fie tați*”, „*să ne ducem acolo unde tații vor, să vorbim cu cei față de care ei acum au angajamente și responsabilități ca lor să le fie mai ușor să facă schimbarea aceasta*”, fiind necesară și cunoașterea particularităților de gen – „*bărbații vorbesc mai puțin prin cuvinte*” (IIE_9). Totodată, trebuie să existe și o abordare pozitivă – bărbații/tații „*să nu fie blamați, să fie apreciați pentru ceea ce fac*” – și practică, axată pe crearea de oportunități. Nu în ultimul rând, se va ține cont și de faptul că unii bărbați nu sunt gata să anunțe public despre întâlnirile pe care le fac – „*nu voiau să facă asta public*”.

În acest context, s-a indicat „*că nici pe mame nimeni nu le învață să fie mame*”. Totuși, conversațiile în rândul mamelor despre copii sunt încurajate și susținute, în comparație cu cele ale taților, în privința cărora există unele prejudecăți – „*sunt văzuți ca niște ciudați și ei nu o să facă asta, deși ar vrea*” (IIE_9). În calitate de argument au fost evocate datele studiului „*Generații și Gen*” care atestă dorința taților de a petrece mai mult timp cu copiii.

Astfel, inițiativele dezvoltate în RM pentru tați sunt foarte bune, dar trebuie „*bine gestionate*” pentru a reduce rata de abandon. Tații se implică

mai greu decât mamele în diverse inițiative, motiv pentru care „*schimbarea nu e așa ușoară, ei nu o să vină singuri și de bună voie și o să spună: eu vreau de mâine să fiu un tată implicat*” (IIE_9). În acest context, s-a precizat că în Clubul taților (organizat de CIDDC cu suportul UN Women și UNFPA), formatori au fost atât femei, cât și bărbați. Nu a existat un feedback negativ pentru implicarea formatorilor femei, dar, posibil, formatorii bărbați ar aduce mai multă plusvaloare – „*până la urmă oricum am înțeles că prisma prin care au privit lucrurile, erau provocările pe care le au femeile. Adică într-un fel vorbim despre masculinitate, dar vorbim de masculinitatea aceea care pe noi ne deranjează și provoacă dureri femeilor. Aici e doar jumătate despre masculinitate*” (IIE_9).

5.3. Măsurarea impactului

Actualmente nu există date statistice accesibile pentru a releva tendințele de schimbare a comportamentului taților în viața de familie, inclusiv în creșterea și educația copiilor. Lipsesc, de asemenea, studii periodice sau longitudinale care să evidențieze aspectele respective.

În cadrul inițiativelor realizate în ultimii 9 ani schimbările au fost evaluate în baza unor studii de calitate axate pe discuții în cadrul unor focus grupuri. Cei implicați în acest proces au relatat că *Clubul taților* a contribuit la îmbunătățirea relațiilor taților cu copii, la înțelegerea de către tați a particularităților de vârstă și de dezvoltare ale copiilor. Ca rezultat, tații petrec cu copiii mai mult timp de calitate – „*tații știu cum să se implice în viața copiilor*” (IIE_12).

Studiul „*Cunoștințe, atitudini, practici în educația timpurie*” referitor la implicarea taților în educația copiilor atestă o tendință pozitivă privind metodele de educație a copiilor – „*s-a spus că nu e bine să bați copilul, dar totodată atitudinea față de bătaie arată altceva. Părinții au învățat lecția referitor la ceea ce se așteaptă de la ei a spune, dar referitor la implementat în practică – nu se face. Practicile de educație rămân fi violente. Și există diferențe privind aplicarea violenței față de fete și băieți. Față de băieți violența se aplică mai des*” (IIE_3).

5.4. Bune practici și inițiative de impact

⇒ **Implementarea Clubului taților** în raioanele Strășeni și Fălești, ulterior extinderea acestora în municipiul Chișinău, Dondușeni, Drochia, Glodeni. Obiectivele Clubului taților a urmărit: (i) promovarea egalității de gen în relația de cuplu definită prin partajarea echitabilă a activităților de îngrijire a copiilor și a treburilor casnice; (ii) sporirea încrederii în sine și a eficacității bărbaților privind îngrijirea copiilor, astfel încât aceștia să se dezvolte și să prospere; (iii) promovarea unui mod pozitiv de îngrijire și educare a copiilor și a unor relații sănătoase între tați-copii, prin eliminarea pedepselor fizice aplicate copiilor și a altor forme de violență împotriva lor; (iv) prevenirea violenței împotriva femeilor și promovarea unor relații sănătoase și fericite; (v) încurajarea cuplurilor de a dezvolta la copiii lor valorile de egalitate de gen și de a modela o astfel de egalitate în relațiile lor viitoare. Astfel, a fost creată pentru prima dată o platforma care să învețe tații și viitorii tați cum să se implice în îngrijirea și educația copiilor. Acțiunile în cadrul acestei inițiative au cuprins: 1. Dezvoltarea abilităților formatorilor/facilitatorilor (19 formatori); 2. Curriculum, Ghidul (tradus, ulterior adaptat la necesitățile taților din RM); 3. Mediatizarea experienței de către tați, autorități. Au activat 2 grupuri de formatori: 1) cei care și-au dezvoltat propria curriculum, axată pe necesitățile participanților; 2) cei care au urmat strict sugestiile din ghid. Ambele experiențe au fost pozitive. Spre exemplu, Clubul taților din Drochia a fost axat pe lecții de masculinitate pozitivă în sectoarele des reprezentate de bărbați la locul de muncă: sectorul drumurilor, sectorul construcțiilor, sectorul ingineresc – *„ei singuri au spus că au rămas foarte, foarte încântați de temele respective și mie mi se pare că aici tot ar fi un pretext. Atât în contextul sindicatelor, patronatelor și mai ales locul lui de muncă ar fi bine ca să se integreze astfel de instruiți pentru persoanele respective care ar ajuta inclusiv la schimbarea acestei mentalități”* (IIE_2). Formatorii au lucrat inițial cu 2 grupuri de tineri-băieți și tați/bunei, online și offline, iar ulterior au fost organizate întâlniri comune: (i) tați – copii; (ii) băieți și fete; (iii) soți – soții; (iv) familii. Au fost diferite experiențe și toate au fost reușite. A fost conștientizată necesitatea de colaborare și de întâlnire fizică într-un mediu sigur, protector. Subiectele discutate au fost diverse: (i) cum să comunice non-violent; (ii) cum să stabilească relațiile cu copiii; (iii) sarcina și comportamentul la

naștere (pentru tineri); (iv) violența în familie și alte tipuri de violență etc. Majoritatea participanților au fost de părerea că educația copiilor este prioritatea ambilor părinți și este chiar de datoria tatălui să fie alături de mamă în efortul educațional.

În procesul de dezvoltare a Clubului taților au fost implicate OLSDÎ, dar și alți prestatori de servicii de nivel local, ceea ce a asigurat un anumit nivel de sustenabilitate a inițiativei date – *„m-am bucurat că unii au introdus această inițiativă în planul de lucru al școlilor”* (IIE_12).

Extinderea experienței Clubului taților este necesară, dar s-a subliniat că este dificil să crezi și să menții astfel de cluburi – *„bărbații când aud de inițiativă spun că asta e super și au nevoie, dar când se trece la participare, implicare, se pierd”* (IIE_12). În acest sens a fost menționată necesitatea angajamentului din partea instituțiilor de stat – *„inițiativele acestea să fie introduse în planul de viziune a școlii”* (IIE_1), dar și a unor campanii de sensibilizare și mediatizare – *„am lucrat 3 ani, dar s-ar putea pierde din aspectele bune ale programului. Au fost niște rezultate bune pentru comunitățile în care s-au realizat”* (IIE_12). Cluburile taților și Cluburile băieților au fost lansate de UNFPA, în parteneriat cu CIDDC, în cadrul programului regional „EU4Gender Equality: Together Against Gender Stereotypes and Gender-Based Violence”, implementat de UNFPA și UN Women, în perioada 2020-2023.

- ⇒ **Clubul „Tata – școală: pas cu pas”** au avut ca scop prevenirea violenței în familie prin promovarea implicării bărbaților în creșterea și educația copiilor și în partajarea responsabilităților casnice. În acest scop au fost instruiți 20 de formatori naționali (bărbați și femei). Formatorii au creat 10 echipe (în fiecare existând câte un bărbat și o femeie) și au mers în diferite instituții pentru a organiza activitățile de instruire și discuții cu tații cu copii de 0-3 ani și *„viitorii tați”* în 14 unități administrativ-teritoriale: Anenii Noi, Bălți, Briceni, Căușeni, Chișinău, Călărași, Edineț, Ialoveni, Soroca, Strășeni, Fălești, Florești, Telenești, Rezina. Ședințele desfășurate au avut două componente: (i) instruire prin discuții, cu teme pentru acasă (a citi regulat copilului o poveste seara, a merge cu copilul la spectacol etc.); (ii) împărtășirea experienței și reflecții asupra realizării temelor pentru acasă. Deși o parte din activități au avut loc online, acestea au fost apreciate înalt de participanți – *„cunoaștem multe*

lucruri, dar nu știam cum să le aplicam în practică, nimeni nu ne ghidază în acest domeniu” (IIE_17). Au existat solicitări din partea unor instituții de învățământ, dar și întreprinderi pentru a organiza activitățile date. În cadrul proiectului au fost elaborate două ghiduri: un ghid metodologic „Învăț să fiu tată” pentru tații cu copii de 0-3 ani și un ghid pentru formatori privind organizarea activităților. Implementatorii au semnalat următorul lucru – „*activitățile ne-au ajutat să descoperim bărbății și să identificăm modalități pentru ai implica activ în viața de familie*” (IIE_19) (A.O. „Casa Mărioarei”, Fundația Est-Europeană și Fundația OAK).

⇒ **Clubul tinerilor (cu vârsta 18+)** a fost orientat spre dezvoltarea abilităților tinerilor și taților, ghidarea acestora în implicarea și partajarea responsabilităților casnice, precum și în creșterea și educația copiilor. Activitățile au vizat și crearea unei platforme pentru bărbăți – „*ca ei să-și dezvolte și să-și îmbunătățească modalitățile de implicare*” (IIE_17). Activitățile au fost desfășurate în 10 unități administrativ-teritoriale: Anenii Noi, Bălți, Chișinău, Căușeni, Comrat, Cantemir, Drochia, Fălești, Soroca, Ungheni. Activitățile de instruire au fost suplimentate prin realizarea unei cercetări cantitativ-calitative de către bărbăți cu implicarea bărbăților pentru evaluarea percepțiilor și stereotipurilor bărbăților privind implicarea în activitățile casnice și cele de creștere și educație a copiilor. Eșantionul cantitativ a inclus 495 de bărbăți și eșantionul calitativ a numărat de 130 de bărbăți din 3 categorii: (i) tineri necăsătoriți; (ii) tineri implicați într-o relație; (iii) bărbăți căsătoriți cu copii. Implementatorii se aflau la etapa de analiză a datelor (Proiectul regional „Redefinirea masculinității” implementat de A.O. „Casa Mărioarei”).

⇒ **Campania de sensibilizare „Un tată bun”** (2020) – o campanie de schimbare de comportament care vine să ofere un exemplu de reușită și normalitate în familie. Campania a avut scopul de a sensibiliza bărbății să se implice în educarea copiilor, în partajarea treburilor casnice, percepând acest lucru ca o responsabilitate primară și o normalitate pentru orice familie fericită. În același timp, campania și-a propus să aducă bărbății care deja fac acest lucru în rolul de model pentru alții, accentuând nu doar implicarea zilnică, dar și promovarea acestui comportament în rândul altor bărbăți. A fost o campanie de schimbare de comportament prin acțiuni de prevenire a violenței în urma implicării bărbăților în creșterea și educarea copiilor – „*a fost cea mai coerentă acțiune, care*

cumva s-a axat pe cealaltă parte a egalității de gen și a început să amplifice că și bărbații pot să contribuie la reducerea violenței” (IIE_9) (Campanie finanțată de Fundația OAK prin intermediul Fundației Est-Europene în cadrul Proiectului „Abordarea violenței domestice în Republica Moldova”).

- ➔ **Instruirea educatorilor despre abordarea subiectelor de sănătate, educație, bunăstare cu părinții.** Inițiativa a fost desfășurată în contextul *Strategiei intersectoriale de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale pentru anii 2016-2022*. UNICEF Moldova a fost promotorul strategiei, inclusiv a promovării educației parentale în diferite instituții de învățământ. Studiul „*Early Child Development*” (UNICEF) atestă unele schimbări pozitive, însă mici. Astfel, *„referitor la violență: s-a spus că nu e bine să bați copilul, dar totodată atitudinea față de bătaie arată altceva. Părinții au învățat lecția referitor la ceea ce se așteaptă de la ei a spune, dar referitor la implementat în practică, nu se face. Practica rămâne a fi una violentă. Și există diferențe privind aplicare violenței față de fete și băieți. Față de băieți violența se aplică mai des”* (IIE_3).

CONCLUZII

General: egalitatea de gen

- ➔ RM a înregistrat progrese semnificative în domeniul egalității de gen, în perioada anilor 2015-2023 avansând de pe locul 26 pe 19, din 146 de țări, fiind prima țară în regiunea Eurasiei și Asiei Centrale cu o valoare a indexului de 0,788 din 1. Printre cele mai importante realizări în domeniul asigurării și promovării egalității de gen este de menționat adoptarea de către Guvern a *Programului de promovare și asigurare a egalității între femei și bărbați în Republica Moldova pe anii 2023-2027*, dar și inițierea procesului de transpunere a directivelor Uniunii Europene în domeniul egalității de gen.
- ➔ Cele mai notabile schimbări în perioada 2015-2023 cuprind: (i) cunoașterea noțiunii de egalitate de gen de către populația generală și de către specialiști; (ii) prezența conceptului de egalitate de gen pe agenda implementatorilor de politici publice, dar și a prestatorilor de servicii publice și privați; (iii) implicarea femeilor în politică și în poziții decizionale; (iv) utilizarea limbajului sensibil la dimensiunea de gen în discursul oficial; (v) implicarea fetelor în domeniul STEM; (vi) dezvoltarea oportunităților pentru abilitarea economică a femeilor și afirmarea femeilor în domeniul afacerilor; (vii) interesul sporit al părinților față de educația copilului și implicarea taților în viața de familie, alături de viața profesională; (viii) dezvoltarea strategiilor organizaționale ale societății civile sensibile la dimensiunea egalității de gen și implicarea ambelor genuri în activitățile planificate.
- ➔ Factorii care au determinat progresul din ultimii 9 ani în domeniul egalității de gen sunt: (i) politica externă și procesul de integrare europeană care a influențat voința politică a factorilor de decizie, cât și voința societății civile pentru adoptarea și ratificarea Convenției de la Istanbul, asumarea unor angajamente și dezvoltarea cadrului legal-normativ; (ii) consolidarea organizațiilor societății civile și formarea de coaliții care, pe lângă acțiunile de educare, protecție socială, se implică în acțiuni de lobby și advocacy, au inițiat unele „*reforme structurale*”, inclusiv implicarea acestora în diverse acțiuni de sensibilizare, educare în comunități; (iii) dialogul constructiv dintre societatea civilă și autoritățile publice;

(iv) împuternicirea femeilor datorită oportunităților create pentru afirmare de către instituțiile de stat, dar și de societatea civilă; (v) migrația la muncă peste hotare, în special, migrația femeilor și preluarea de către acestea a unor „*noi modele familiale*” din practica altor țări; (vi) generațiile tinere care accesează granturi educaționale în țară și peste hotare și vin cu noi viziuni, precum și formarea unei generații noi de experți/experte pe diferite domenii; (vii) implicarea activă a mass-media în informarea populației, mediatizarea inițiativelor, acțiunilor, dezvoltarea social media care ajută la difuzarea și răspândirea informației în mod rapid etc.

- ⇒ Provocările existente spre care trebuie orientate acțiunile instituțiilor publice și a societății civile includ: (i) accentul pe aplicarea în practică a dimensiunilor egalității de gen pentru că, deși mai multe persoane înțeleg egalitatea de gen, puțini o aplică în viața de zi cu zi; (ii) combaterea stereotipurile existente în societate față de egalitatea de gen; (iii) numărul în creștere a cazurilor de violență în familie și violență în bază de gen; (iv) lacunele privind salarizarea femeilor și bărbaților în sectorul privat; (v) diverse dificultăți în domeniul sănătății legate de stereotipurile de gen și de accesarea serviciilor medicale; (vi) implicarea redusă a sectorului educațional în promovarea egalității de gen; (vii) implicarea redusă a bărbaților în domenii „*feminizate*”: educație, protecție socială etc.
- ⇒ Abordările utilizate de organizațiile internaționale, instituțiile de stat și societatea civilă în promovarea egalității de gen s-au bazat pe: (i) promovarea drepturilor femeilor; (ii) formarea de parteneriate între organizațiile societății civile și instituțiile publice care să permită dezvoltarea politicilor bazate pe dovezi; (iii) preluarea unor bune practici din alte țări și pregătirea terenului pentru adoptarea și ratificarea Convenției de la Istanbul, dar și a altor convenții și documente internaționale; (iv) intervenția complexă, dar etapizată – de la identificarea problemei, la identificarea soluțiilor; (v) instruirea profesioniștilor – inițial de către organizațiile societății civile, ulterior cu instituționalizarea procesului de instruire; (vi) implicarea în diverse activități a femeilor care au experimentat vulnerabilități; (vii) abordarea sistemică și, uneori, de durată pentru a schimba mentalitatea; (viii) planificarea lucrului în comunități prin abordarea grassroots.
- ⇒ Există posibilități de îmbunătățire a abordărilor pentru viitor, inclusiv a valorificării unor noi paradigme și aspecte aplicate mai puțin: abordarea holistică și bazată pe dovezi în acțiunile întreprinse; abordarea integrati-

vă atâta a femeilor, cât și a bărbaților, implicarea grupurilor subreprezentate (persoane cu dizabilități, persoane de diferite etnii etc.).

- ➔ Măsurarea schimbărilor care se produc în RM se realizează, cel mai frecvent, la evaluarea strategiilor și programelor naționale adoptate, la mijlocul și la sfârșitul perioadei de implementare. Organizațiile societății civile desfășoară acțiuni de evaluare a eficienței și eficacității proiectelor implementate, acestea însă sunt orientate spre măsurarea gradului de participare la activități și mai puțin a impactului produs. Lipsește cercetarea sistemică și comprehensiv-explicativă a schimbărilor din societate. Există puține studii care să măsoare progresele atinse în domeniul schimbării normelor sociale pe dimensiunea egalității de gen.

Violența în familie și violența în bază de gen

- ➔ În domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie și a violenței în bază de gen, în perioada anilor 2015-2023, s-au produs schimbări semnificative, „*fulminante*”, care includ: (i) elaborarea a două Rapoarte de compatibilitate a legislației și modificarea cadrului normativ-legislativ în conformitate cu prevederile Convenției de la Istanbul, introducerea ordinului de restricție de urgență, introducerea unor modificări privind violența în familie, dar și violența sexuală în Codul Contravențional și Codul Penal etc.; (ii) trecerea de la acțiunile reactive din *Strategia națională de prevenire și combatere a violenței față de femei și a violenței în familie pentru anii 2018-2023* la o abordare proactivă în *Programul național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și violenței în familie pentru anii 2023-2027* axată pe prevenirea violenței, schimbarea stereotipurilor, prevenirea (re)traumatizării și (re)victimizării supraviețuitoarelor violenței în familie și a violenței în bază de gen; (iii) dezvoltarea serviciilor generale și sociale: servicii de zi, servicii de plasament, camere de plasament de urgență, serviciul Barnahus pentru copii, serviciul specializat pentru victimele violenței sexuale, Centrul de Justiție Familială, echipele mobile specializate de intervenție în cazurile de violență sexuală, introducerea asistenței juridice garantate de stat pentru femeile victime, testarea asistenței financiare pentru supraviețuitoarele violenței; (iv) elaborarea și implementarea instrucțiunilor metodice sectoriale și intersectoriale privind răspunsul la cazurile de violență în familie (poliție, asistență socială, sistemul de să-

nătate), precum și instruirea specialiștilor; (v) introducerea monitorizării electronice a agresorilor familiari și implicarea Birourilor de Probațiune în lucrul cu agresorii familiari; (v) instituirea Comisiei de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor și elaborarea primului Raport privind analiza cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor; (vi) elaborarea curriculei și a suporturilor de curs pentru instruirea inițială și continuă a polițiștilor, procurorilor și judecătorilor; (vii) elaborarea *Raportului de estimare a costurilor violenței în familie și a violenței împotriva femeilor în Moldova* (2016); (viii) elaborarea primului Raport GREVIO privind implementarea Convenției de la Istanbul (2023); (ix) crearea Agenției Naționale de Prevenire și Combatere a Violenței împotriva Femeilor și a Violenței în Familie (2023).

- ➔ Mai puține schimbări s-au înregistrat privind următoarele aspecte: (i) percepțiile și stereotipurile față de violență „*practic au rămas la fel*”; (ii) lucrul cu agresorii familiari; (iii) asigurarea unui acces de calitate la justiția garantată de stat; (iv) garantarea siguranței femeilor și a copiilor în cazurile de aplicare a ordinului de restricție de urgență etc.
- ➔ În campaniile de sensibilizare, prevenire și combatere a violenței au fost abordate multiplele forme ale violenței: violența fizică, violența sexuală, violența psihologică, hărțuirea sexuală, violența digitală (în cazul copiilor) etc. Cu toate acestea, violența fizică, dar și violența sexuală, inclusiv în cuplu, rămâne ascunsă pentru că „*este o rușine*”. Violența psihologică este considerată ca fiind „*ceva normal*” de marea majoritate a populației, inclusiv de către femei. Violența spirituală și violența economică nu au fost abordate și rămân neînțelese atât de femei, cât și de specialiști.
- ➔ În puține campanii de sensibilizare și prevenire a violenței au fost implicați bărbații. Până în prezent în campaniile de combatere a violenței au fost implicați bărbații ca reprezentanți ai unor grupuri profesionale – polițiști, preoți, medici, regizori. Bărbații se implică mai puțin decât femeile în diverse activități de prevenire și combatere a violenței, iar pentru ca ei să devină aliații reali ai femeilor trebuie de înțeles vulnerabilitățile cu care aceștia se confruntă.
- ➔ Studii periodice care să arate schimbările în cunoștințele, atitudinile și practicile populației referitor la violență nu există. Rezultatele studiilor

„Violența împotriva femeilor în familie în Republica Moldova” (BNS, 2011), „Bunăstarea și siguranța femeilor” (OSCE, 2019) au fost elaborate după diferite metodologii, astfel că nu ne permit să cunoaștem impactul acțiunilor întreprinse de instituțiile publice și cele ale societății civile în schimbarea cunoștințelor, atitudinilor și practicilor populației cu referire la violența în familie și violența în bază de gen.

Sănătatea sexual-reproductivă

Schimbările cele mai importante în domeniul sănătății sexual-reproductive cuprind: (i) elaborarea documentelor de politici în domeniul dat (*Programul național privind sănătatea și drepturile sexuale și reproductive pentru anii 2018-2022 și Programul național privind sănătatea și drepturile sexuale și reproductive pentru anii 2023-2027* care a fost elaborat și urmează a fi aprobat); (ii) sporirea accesului la servicii de calitate prestate populației, cu respectarea principiilor de echitate și nediscriminare, prin dezvoltarea infrastructurii adaptate inclusiv necesităților persoanelor cu dizabilități, ambianței corespunzătoare în care se prestează serviciile, disponibilitatea echipamentelor și consumabilelor; (iii) adaptarea curriculumului universitare și postuniversitare, în special a componentelor de pregătire a medicilor de familie și curriculumului de instruire a personalului medical mediu; (iv) elaborarea protocoalelor clinice naționale și standardizate, standardelor, ghidurilor aliniate cerințelor internaționale; (v) aplicarea unor abordări inovative, fiind implementate inițiative de pilotare a serviciilor de avort la distanță/prin telemedicină, servicii de educație pentru sănătate și consiliere psihologică la distanță a tinerilor; (vi) achiziționarea contraceptivelor pentru grupurile vulnerabile de populație din bugetul de stat (circa 3 milioane de lei anual) pentru 12 categorii de grupuri vulnerabile care pot beneficia gratuit de aceste mijloace; (vii) introducerea vaccinării împotriva HPV; (viii) extinderea rețelei CSPT/rețeaua Youth Clinic (41 CSPT/YK în toate raioanele și municipiile) care oferă și servicii de sănătate sexuală și reproductivă adolescenților și tinerilor până la 24 de ani; (ix) dezvoltarea programelor de educație pentru sănătate cu integrarea educației sexuale atât în programa școlară obligatorie (Biologie, Dezvoltare personală), cât și în cea opțională (Educație pentru sănătate, Educație pentru echitate de gen și șanse egale, Educație pentru drepturile omului și cetățenie democratică).

- ➔ În sănătatea sexual-reproductivă aspectele de gen sunt evidente atât în ceea ce privește atitudinile, valorile, cât și practicile. În societate continuă să predomine prejudecăți, stereotipuri și mituri privind sănătatea sexual-reproductivă care generează probleme serioase atât la nivel de sănătate mintală, cât și la nivel comportamental – consum de alcool, substanțe etc., în mod special în rândul băieților.
- ➔ Campaniile de informare și comunicare pentru promovarea sănătății sexual-reproductive, per general, au un caracter episodic, dependent în mare parte de sursele externe de finanțare, în opinia experților. În unele cazuri, campaniile de comunicare realizate nu sunt corelate și cu rezultatele unor studii axate pe cunoștințe, atitudini, practici ale populației care ar permite măsurarea nu doar a acoperirii populației țintă cu măsuri de informare, dar inclusiv și a impactului intervențiilor de informare și comunicare asupra schimbării nivelului de cunoștințe, atitudini și comportament.
- ➔ În domeniul sănătății sexual-reproductive au fost realizate unele studii periodice („*Comportamentele și percepțiile legate de sănătate ale adolescenților*” (HBSC Moldova, Neovita) care permit înțelegerea diferențelor de gen privind comportamentele de sănătate și cele de risc (consumul de alcool, drogurile, violența, hărțuirea sexuală etc.).

Politice familiale

- ➔ În ultimii 9 ani, în RM, au fost elaborate și adoptate politici publice pentru a extinde opțiunile pentru familiile cu copii și pentru a le sprijini în realizarea concilierii vieții profesionale și a celei de familie. Printre cele mai semnificative sunt: (i) *Programul național de extindere a serviciilor alternative de îngrijire a copiilor pentru perioada 2023-2027*; (ii) Legea nr. 46/2022 prin care angajatorilor le-a fost atribuit dreptul de a le oferi salariaților care au copii cu vârsta de până la 3 ani servicii de îngrijire a acestora cu scopul de a asigura reconcilierea vieții profesionale cu cea de familie; (iii) Hotărârea de Guvern nr. 572 din 02.08.2023 prin care a fost aprobat cadrul regulator cu privire la organizarea și funcționarea celor 3 tipuri de servicii alternative de îngrijire a copiilor (organizate de angajator la locul de muncă, îngrijire individualizată, îngrijire de tip familial); (iv) Legea nr. 241/2023 care are drept scop oferirea unui grad mai mare de flexibilitate taților pentru a beneficia de concediul de paterni-

tate; (v) Legea nr. 353/2022 adoptată pentru a flexibiliza activitatea de muncă în perioada aflării în concediu de maternitate și care permite femeilor să lucreze și să beneficieze și de salariu în timpul acestui concediu; (vi) Legea nr. 195/2022 prin care au fost instituite modalități/formule flexibile de muncă; (vii) Legea nr. 241/2023 și Legea nr. 766/2023 care le oferă familiilor cu copii unde părinții dețin statut de persoane asigurate posibilitatea să aleagă una din cele 3 opțiuni de concedii pentru îngrijirea copilului; (viii) Legea nr. 107/2022 prin care angajatorul este obligat să asigure egalitatea de remunerare între salariații de sex masculin și cei de sex feminin pentru o muncă egală sau o muncă de valoare egală; (ix) Legea nr. 74/2023 care stipulează obligațiunea angajatorilor de a preveni discriminarea și hărțuirea sexuală la locul de muncă etc.

- ➔ În RM studii axate pe măsurarea impactului politicilor adoptate asupra familiei nu există. Sunt necesare studii care ar arată impactul politicilor familiale asupra populației, în mod special asupra femeilor de diferite vârste, din diferite domenii economice, femei cu dizabilități etc. Este nevoie și de date administrative și statistici periodice, dar și de studii axate pe tematici specifice privind afirmarea femeilor în unele domenii (STEM, armata națională, poliție etc.).

Implicarea bărbaților în viața de familie și în creșterea și educarea copiilor

- ➔ Printre schimbările care se produc în comportamentul bărbaților s-a evidențiat numărul în creștere al taților care optează pentru concediul paternal. În anul 2023, 4006 de tați au beneficiat de concediul paternal cu durata de 14 zile.
- ➔ Unele companii private și instituții publice susțin implicarea bărbaților, taților în viața de familie: (i) Compania Orange în cadrul căreia este organizat Clubul taților; (ii) IGP care a organizat Clubul taților pentru angajați. S-au remarcat și inițiativele individuale ale bărbaților care se organizează și creează „cluburi de discuție” axate pe nevoile lor specifice.
- ➔ Organizarea unor activități doar pentru tați este o necesitate, însă este dificil de coordonat și implementat în practică – „pentru că bărbații sunt ocupați, ei au de lucru”. De obicei, se implică mai frecvent tații cu studii superioare, din mediul urban, din familiile unde ambii parteneri sunt angajați în câmpul muncii.

- ➔ Pentru implicarea taților în activități ce țin de creșterea și educația copiilor este oportun de aplicat abordarea incluzivă, bazată pe nevoile taților, fiind necesară și cunoașterea particularităților de gen ale acestora. Totodată, trebuie să existe și o abordare pozitivă și practică, axată pe crearea de oportunități. Nu în ultimul rând, se va ține cont și de faptul că unii bărbați nu sunt gata să anunțe public despre întâlnirile pe care le fac – „*nu voiau să facă asta public*”.
- ➔ Nu există date statistice accesibile pentru a evidenția tendințele de schimbare a comportamentului taților în viața de familie, inclusiv în creșterea și educația copiilor. Lipsesc, de asemenea, niște studii periodice sau longitudinale care ar releva aspectele respective.
- ➔ În cadrul inițiativelor realizate în ultimii 9 ani schimbările au fost evaluate în baza unor studii de calitate axate pe discuții în cadrul unor focus grupuri. Cei implicați în acest proces au relatat că *Clubul taților* a contribuit la îmbunătățirea relațiilor taților cu copiii, la înțelegerea de către tați a particularităților de vârstă și de dezvoltare ale copiilor. Ca rezultat, tații petrec cu copiii mai mult timp de calitate – „*tații știu cum să se implice în viața copiilor*”.

RECOMANDĂRI

Rezultatele cercetării calitative au fost discutate în cadrul atelierului „Cartografierea inițiativelor de impact în contextul realizării studiului „Bărbații și egalitatea de gen în Republica Moldova (IMAGES – 2024)” din 23-24 noiembrie 2023. Recomandările-cheie cuprind:

General: egalitatea de gen

- ➔ Creșterea gradului de implicare a sectorului educațional în domeniul promovării egalității de gen prin: (i) revizuirea curriculei și manualelor prin prisma egalității de gen („*mama e prezentată ca realizând lucruri casnice, tata ca aducând bani în casă*”); (ii) instruirea cadrelor didactice în domeniul egalității de gen și combaterii stereotipurilor de gen; (iii) organizarea unor activități cu părinții în domeniul egalității de gen și combaterii stereotipurilor de gen;
- ➔ Îmbunătățirea abordărilor aplicate în promovarea egalității de gen prin valorificarea unor noi paradigme: abordarea holistică și bazată pe dovezi; abordarea integrativă atât a femeilor, cât și a bărbaților; abordarea grassroots și implicarea grupurilor subreprezentate (persoane cu dizabilități, persoane de diferite etnii etc.);
- ➔ Elaborarea programelor de educație parentală axate pe înțelegerea dezvoltării psiho-emoționale a copiilor în funcție de gen, a vulnerabilităților copiilor în funcție de gen, a stereotipurilor de gen și prevenirea în termen lung a inegalităților de gen;
- ➔ Studiarea impactului politicilor, programelor, proiectelor, acțiunilor implementate pentru a eficientiza ulterioarele acțiuni; implicarea Biroului Național de Statistică (BNS) în realizarea studiilor periodice, dezvoltarea relațiilor de parteneriat cu organizațiile societății civile pentru a ajuta la efectuarea studiilor care să ajute autoritățile guvernamentale la dezvoltarea politicilor bazate pe dovezi;
- ➔ Dezvoltarea unor campanii de comunicare bazate pe dovezi pentru a determina un impact mai mare la nivel de cunoștințe, atitudini și comportament al populației;
- ➔ Asigurarea caracterului continuu al campaniilor de informare pentru a determina schimbări de comportament în rândul populației.

Violența în familie și violența în bază de gen

- ➔ Revizuirea și completarea conținuturilor curriculare obligatorii la nivel preșcolar, școlar și universitar în conformitate cu Convenția de la Istanbul pentru a include aspecte privind dezvoltarea și relaționarea armonioasă, sănătoasă și non-violentă;
- ➔ Dezvoltarea programelor de prevenire a agresivității și schimbării comportamentelor violente în rândul tinerilor care să fie axate pe eliminarea stereotipurilor, prevenirea masculinității toxice, prevenirea violenței digitale în cadrul instituțiilor de învățământ, CSPT/YK, organizațiilor societății civile etc.;
- ➔ Includerea în Nomenclatorul serviciilor sociale a serviciilor specializate pentru victimele violenței în afară de centru de plasament pentru victimele violenței în familie și centru pentru agresori) a centrelor de zi și a locuințele sociale și elaborarea standardelor de calitate pentru acestea;
- ➔ Încadrarea în Pachetul de servicii sociale de bază a serviciului social de reabilitare pentru victimele violenței în familie și a violenței în bază de gen;
- ➔ Dezvoltarea sistemului de răspuns intersectorial la cazurile de violență în familie și violență împotriva femeilor (în toate raioanele) – instruirea noilor specialiști în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie și reabilitării victimelor infracțiunilor desemnați (programul Restart);
- ➔ Dezvoltarea programelor de instruire în domeniul răspunsului sistemului medical la cazurile de violență față de femei și violență în familie pentru personalul medical mediu (asistente/ți medicale/i, moașe) și integrarea lor în curriculumul obligatoriu;
- ➔ Dezvoltarea mecanismului de monitorizare a calității serviciilor sociale prestate în centrele de plasament, instituțiile rezidențiale (spitalele de psihiatrie etc.), centrele de zi, locuințele sociale;
- ➔ Creșterea accesibilității serviciilor Centrelor de Sănătate Mintală pentru victimele violenței în familie, dar și pentru agresori;
- ➔ Includerea victimelor violenței în familie în categoria de persoane asigurate în cadrul sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală pentru a beneficia de servicii medicale;

- ➔ Consolidarea aplicării Instrucțiunilor sectoriale, în special în sectorul de sănătate, inclusiv în instituțiile medicale private;
- ➔ Alocarea de resurse financiare pentru procurarea serviciilor specializate destinate victimelor violenței în familie și violenței împotriva femeilor de la prestatorii privați;
- ➔ Elaborarea unui studiu privind serviciile pentru agresori/programele de reducere a violenței în Moldova și formularea recomandărilor și a modelului de intervenție ținând cont de recidivă;
- ➔ Dezvoltarea serviciilor de reabilitare a agresorilor familiali la nivel național, de către instituțiile de stat, în baza bunelor practici internaționale, necesităților identificate, inclusiv implicarea specialiștilor în domeniul sănătății mintale în evaluarea inițială a cazurilor;
- ➔ Revizuirea programelor de (re)abilitare pentru tinerii aflați în conflict cu legea (16-18 ani) pentru a include combaterea percepțiilor/stereotipurilor, dar și aplicarea unor măsuri practice în schimbarea comportamentului cu scopul de a reduce violența față de femei și violența în familie;
- ➔ Elaborarea unui program de instruire privind prevenirea recidivei, pentru Birourile de Probațiune și Administrația Națională a Penitenciarelor;
- ➔ Implicarea bărbaților în promovarea toleranței zero față de cazurile de violență în familie și violență față de femei prin încurajarea raportării cazurilor de către fiecare membru al societății;
- ➔ Introducerea unui curs în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie și violenței în bază de gen la Institutul de Administrare Publică pentru primari și alți reprezentanți ai autorităților publice locale ca aceștia să cunoască și să înțeleagă prevederile Convenției de la Istanbul și acțiunile ce trebuie întreprinse pe dimensiunea dată;
- ➔ Armonizarea datelor statistice și administrative produse de către diverse instituții cu privire la violența în familie și violența în bază de gen (Ministerul Muncii și Protecției Sociale (MMPS), Ministerul Afacerilor Interne (MAI), Ministerul Sănătății (MS), Centrul de Medicină Legală (CML), Ministerul Educației și Cercetării (MEC), Ministerul Justiției, Inspectoratul Național de Probațiune, Administrația Națională a Penitenciarelor, Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, Procuratura Generală);

- Producerea unor statistici naționale comparabile cu cele europene, în contextul ratificării Convenției de la Istanbul, de către BNS, în calitate de autoritate centrală în domeniul statisticii;
- Realizarea unor studii periodice privind violența în familie și violența în bază de gen pentru a înțelege impactul politicilor, programelor, proiectelor, acțiunilor implementate cu scopul de a eficientiza ulterioarele acțiuni;
- Realizarea studiilor privind unele forme specifice ale violenței: violența psihologică, violența economică, căsătoria forțată, avortul forțatetc.;
- Realizarea studiilor, analizelor pentru evaluarea campaniilor de sensibilizare la problemele violenței în familie și violenței în bază de gen și utilizarea datelor și lecțiilor învățate în planificarea ulterioarelor campanii.

Sănătatea sexual-reproductivă

- Stimularea cererii populației de vârstă reproductivă pentru contracepție, în special în mediul rural, și implicarea bărbaților în luarea deciziilor cu privire la planificarea familială și contracepție;
- Promovarea unui mod de viață sănătos (alimentație corectă, renunțarea la comportamente sexuale nesigure etc.) cu scopul de a preveni infertilitatea în cuplu;
- Includerea disciplinei „Educație pentru sănătate” sau „Educație sexual-reproductivă” în Planul cadru al MEC;
- Organizarea campaniilor de informare a populației despre necesitatea educației sexuale, sensibile la dimensiunea de gen, pentru combaterea prejudecăților, stereotipurilor și miturilor privind sănătatea sexual-reproductivă (componente ale campaniei: filmulețe educative, sesiuni de instruire/sensibilizare în baza materialelor video, plasarea de boxe igienice cu prezervative, absorbante în toaletele instituțiilor de învățământ);
- Combaterea stereotipurilor de gen privind rolul bărbaților în chestiuni legate de maternitate prin dezvoltarea noilor abordări care ar motiva bărbații să se implice mai activ în acest proces (de exemplu, Școala viitorilor părinți);
- Extinderea serviciilor Clinicilor mobile prestate de CSPT/YK pentru adolescenții și tinerii din mediul rural;

- ➔ Prezentarea anuală de către BNS a datelor statistice privind numărul de sarcini în rândul minorelor (sub 18 ani);
- ➔ Realizarea rudei a doua a studiului „*Generații și Gen*” pentru a cunoaște schimbările privind autonomia de decizii în sănătatea reproductivă.

Politicele familiale

- ➔ Dezvoltarea sistemului de servicii alternative pentru copii cu vârsta de la 0 până la 3 ani, cu o acoperire la nivel de țară: servicii alternative de îngrijire a copiilor organizate de angajator la locul de muncă; servicii alternative de îngrijire individualizată a copiilor; servicii alternative de îngrijire a copiilor de tip familial;
- ➔ Extinderea programelor de consolidare a cunoștințelor și abilităților parentale în instituții de învățământ, organizații ale societății civile, CSPT/YK etc.;
- ➔ Consolidarea parteneriatelor dintre structurile teritoriale de asistență socială, structurile teritoriale de ocupare a forței de muncă și societatea civilă în implementarea proiectelor și programelor de sprijin pentru familiile cu copii și a programelor de abilitare economică a femeilor cu copii;
- ➔ Dezvoltarea programelor/proiectelor ce țin de abilitarea angajatorilor în asigurarea prevederilor legale privind concilierea vieții de familie cu cea profesională (programele flexibile de muncă, programele de activitate la distanță, acordarea concediilor paternale, etc.);
- ➔ Organizarea campaniilor de sensibilizare și conștientizare a efectelor implicării ambilor părinți în procesul de creștere, educare a copiilor și de partajare a responsabilităților casnice;
- ➔ Instituirea unui sistem de vouchere pentru familiile cu copii pentru ca părinții să frecventeze împreună cu copiii diverse activități culturale (teatru, filme tematice etc.);
- ➔ Realizarea unor studii, analize care să arate impactul politicilor familiale asupra populației, în mod special asupra femeilor de diferite vârste, din diferite domenii economice, femei cu dizabilități etc., inclusiv a unor studii axate pe tematici specifice privind afirmarea femeilor în unele domenii (STEM, armata națională, poliție etc.).

Implicarea bărbaților în viața de familie și în creșterea și educarea copiilor

- ➔ Planificarea minuțioasă a acțiunilor de implicare a taților în diferite activități, precum cele de educație parentală, Cluburi ale taților etc., în baza lecțiilor învățate, cu scopul de spori numărul de tineri și bărbați implicați;
- ➔ Dezvoltarea programelor pentru prevenirea violenței, depășirea stereotipurilor (programe similare Clubului taților/băieților) în cadrul CSPT/YK, Centrelor de Tineret, instituțiilor de învățământ etc.;
- ➔ Extinderea experienței Clubului taților, ținându-se cont de anumite lecții învățate: (i) contextul rural/urban (în orașe sunt unele provocări, în sate – altele; în sate Cluburile se organizează în zilele când sunt marcate sărbători religioase sau în zilele de sărbători laice declarate zile de odihnă; formatul online era mai potrivit pentru municipiul Chișinău); (ii) necesitatea de mediatizare a activităților din cadrul Clubului taților (când, unde se vor desfășura), precum și asigurarea caracterului regulat al acestor evenimente; (iii) evaluarea posibilității de organizare a acestuia în cadrul Birourilor de Probațiune, pentru cei care trebuie să revină în familie sau au anumite probleme în familie și au nevoie de abilități parentale; (iv) implicarea mai multor bărbați în calitate de formatori;
- ➔ Dezvoltarea programelor pentru cupluri (pregătirea pentru perioada de sarcină, naștere, perioada postnatală etc.) pe lângă Centrele Perinatologice;
- ➔ Promovarea activităților „O zi cu tata” — activități de petrecere a timpului liber (de exemplu, tații pot veni la serviciu însoțiți de copii);
- ➔ Elaborarea de către BNS în colaborare cu organizațiile societății civile a unui set de indicatori pentru a releva tendințele de schimbare a comportamentului taților în viața de familie, inclusiv în creșterea și educația copiilor, și prezentarea regulată a acestora;
- ➔ Realizarea studiilor periodice și longitudinale care să evidențieze schimbările comportamentului taților în viața de familie, inclusiv în creșterea și educația copiilor.

BIBLIOGRAFIE

1. Guvernul Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 1106 din 03.10.2016 cu privire la aprobarea Strategiei intersectoriale de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale pentru anii 2016-2022*, publicat: 07.10.2016 în Monitorul Oficial nr. 347-352, art. 1198
2. Guvernul Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 203 din 12.04.2023 cu privire la aprobarea Programului de promovare și asigurare a egalității între femei și bărbați în Republica Moldova pentru anii 2023-2027*, publicat: 16.06.2023 în Monitorul Oficial nr. 197-199, art. 491
3. Guvernul Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 259 din 28.04.2017 cu privire la aprobarea Strategiei pentru asigurarea egalității între femei și bărbați în Republica Moldova pe anii 2017-2021 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia*, publicat: 02.06.2017 în Monitorul Oficial nr. 171-180, art. 410
4. Guvernul Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 281 din 03.04.2018 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a violenței față de femei și a violenței în familie pe anii 2018-2023 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia*, publicat: 13.04.2018 în Monitorul Oficial nr. 121-125, art. 348
5. Guvernul Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 332 din 31.05.2023 cu privire la aprobarea Programului național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie pentru anii 2023-2027*, publicat: 14.07.2023 în Monitorul Oficial nr. 240-245, art. 598
6. Guvernul Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 347 din 01.06.2022 cu privire la aprobarea Programului național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia*, publicat: 01.07.2022 în Monitorul Oficial nr. 194-200, art. 492
7. Guvernul Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 572 din 02.08.2023 pentru aprobarea Regulamentelor cu privire la organizarea și funcționarea serviciilor alternative de îngrijire a copiilor*, publicat: 14.09.2023 în Monitorul Oficial nr. 347-350, art. 789
8. Guvernul Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 681 din 11.07.2018 pentru aprobarea Programului național privind sănătatea și drepturile sexuale și reproductive pentru anii 2018-2022*, publicat: 21.09.2018 în Monitorul Oficial nr. 358-364, art. 951

9. *Indexul Egalității de Gen 2023*, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare, Chișinău, 2023
10. Ministerul Muncii și Protecției Sociale, *Ordinul nr. 11 din 12.11.2021 cu privire la aprobarea Clasificatorului Ocupațiilor din Republica Moldova*, publicat: 14.01.2022 în Monitorul Oficial nr. 6-16, art. 23
11. Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, *Ordinul nr. 555 din 16.06.2020 cu privire la asigurarea populației din grupurile vulnerabile de vârstă reproductivă cu contraceptive*
12. *Nota informativă a Ministerului Justiției al Republicii Moldova la proiectul Legii cu privire la modificarea unor acte normative (asigurarea drepturilor victimelor în cazul infracțiunilor privind viața sexuală și violența în familie)*
13. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 241 din 31.07.2023 pentru modificarea unor acte normative*, publicat: 18.08.2023 în Monitorul Oficial nr. 318-321 art. 564
14. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 107 din 21.04.2022 pentru modificarea unor acte normative*, publicat: 13.05.2022 în Monitorul Oficial nr. 141-150, art. 254
15. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 195 din 14.07.2022 pentru modificarea unor acte normative*, publicat: 05.08.2022 în Monitorul Oficial nr. 246-250, art. 478
16. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 353 din 22.12.2022 pentru modificarea unor acte normative*, publicat: 13.01.2023 în Monitorul Oficial nr. 3-4, art. 4
17. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 46 din 10.03.2022 pentru modificarea unor acte normative*, publicat: 25.03.2022 în Monitorul Oficial nr. 80-87, art. 130
18. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea nr. 74 din 31.03.2023 pentru modificarea unor acte normative*, publicat: 20.04.2023 în Monitorul Oficial nr. 134-137, art. 213
19. *Raport de analiză a cazurilor examinate de Comisia de monitorizare și analiză a cazurilor de violență în familie soldate cu deces sau cu vătămare gravă a integrității corporale a victimelor în anul 2022*, Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova
20. *Studiu privind violența obstetrică și ginecologică în Republica Moldova*, Centrul „Parteneriat pentru Dezvoltare”, Chișinău, 2023
21. *Gender Global Gap, 2023*, https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf

ANEXĂ

Profilul experților și expertelor care au participat la cercetare

Codul	Instituția	Sexul	Funcția
IIE_1	UNFPA	F	Analistă programe combaterea VBG
IIE_2	UN Women	F	Analistă programe pe violența în bază de gen
IIE_3	UNICEF	F	Reprezentantă
IIE_4	Ministerul Muncii și Protecției Sociale	F	Șefa Direcției politici de asigurare a egalității de gen
IIE_5	Asociația obștească „Gender Centru Platforma Egalității de Gen”	F	Directoare executivă
IIE_6	Coaliția Națională „Viața fără violență”	F	Directoare executivă
IIE_7	Asociația obștească „Centrul de Drept al Femeilor”	F	Directoare executivă
IIE_8	VOICE și Centrul Internațional „La Strada”	F	Coordonatoare program
IIE_9	Asociația obștească „Institutul pentru Familie și Inițiative Sociale”	B	Director executiv
IIE_10	Asociația obștească „Centrul „Parteneriat pentru Dezvoltare”	F	Directoare executivă
IIE_11	Asociația obștească „Centrul Național de Resurse „Neovita”	F	Directoare executivă
IIE_12	Asociația obștească „Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului	F	Coordonatoare program
IIE_13	Centrul Național pentru Prevenirea Abuzului față de Copii	F	Directoare executivă
IIE_14	Asociația obștească CNFACEM	B	Director executiv
IIE_15	Asociația obștească „Parteneriate pentru fiecare copil”	B	Coordonator program
IIE_16	Asociația obștească „PH International”	F	Coordonatoare program
IIE_17	Asociația obștească „Casa Mărioarei”	F	Directoare executivă